

اقبال دیاں لمیاں نظماں

منظوم پنجابی ترجمہ

از

خلیل سہتاش

بزم اقبال

کلب روڈ، لاہور

اقبال دیوں لمیاں نظماں

منظوم پنجابی ترجمہ

از

خلیل سہتاش

بزم اقبال

کلب روڈ، لاہور

جملہ حقوق محفوظ

طبع اول : نومبر ۱۹۷۷ ع

تعداد : ۱۱۰۰

ناشر : احمد ندیم قاسمی
سیکرٹری ہزمِ اقبال ، لاہور

طابع : محمد زرین خاں

مطبع : زرین آرٹ پریس ، ۶۱ - ریلوے روڈ ، لاہور

قیمت : ۱۰ روپے

میاں محمد شفیع

(صدرِ مجلسِ وارثِ شاہ گوجرانوالہ)

ہوراں دے ناں !

ناگفتنی

”اسرار و رموز“ کا منظوم پنجابی ترجمہ کیا تو
گیارہ برس کے شب و روز تکمیلِ اشاعت کے
مرحلے کی نذر ہو کر رہ گئے۔

اب دانائے مشرق علیہ الرحمہ کی طویل
نظموں نے میرے انفاس کو آور طویل کر کے
ایک ایسی قیامت سے ہم کنار کر دیا ہے جو
زندگی کو موت کا سراپا بنانے کے بعد آپ کے
سامنے ہے۔

فہرست

۱۱	-	-	-	-	-	-	-	-	مقدمہ : از ڈاکٹر وحید قریشی -
۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۱- شکوہ -
۱۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۲- جوابِ شکوہ -
۲۲	-	-	-	-	-	-	-	-	۳- والدہ مرحومہ کی یاد میں -
۳۱	-	-	-	-	-	-	-	-	۴- تصویرِ درد -
۳۸	-	-	-	-	-	-	-	-	۵- خضرِ راہ -
۴۷	-	-	-	-	-	-	-	-	۶- پیام -
۵۲	-	-	-	-	-	-	-	-	۷- ذوق و شوق -
۵۶	-	-	-	-	-	-	-	-	۸- مسجدِ قرطبہ -
۶۳	-	-	-	-	-	-	-	-	۹- طلوعِ اسلام -
۷۰	-	-	-	-	-	-	-	-	۱۰- شمع و شاعر -

مقدمہ

ڈاکٹر وحید قریشی

۱

خلیل آتش نے علامہ اقبال دیاں بعضیاں آردو نظماں نوں پنجابی نظم وچ ترجمہ کیتا اے۔ ایہہ گل دس نظماں نیں جنہاں وچوں ودھیریاں تے اوہناں نے ”بانگِ درا“ وچوں لئیاں نیں تے کجھ ”بالِ جبریل“ وچوں کڈھ کے اپناں نوں پنجابی دا روپ دتا اے۔ ایس توں پہلاں خلیل آتش نے اک ہور کم وی کیتا سی۔ اوس اقبال دی فارسی کتاب ”اسرار و رموز“ نوں وی پنجابی وچ ترجمہ کیتا سی تے ایہہ کتاب قدرداناں پسند کیتی؛ اوہدا دل ودھایا تے اوس اقبال صدی دے موقعے تے دس لمیاں نظماں نوں ترجمہ کرن دا سر بندھ کیتا۔

خلیل آتش اقبال نوں پنجابی نظم وچ ترجمہ کرن والا پہلا بندھ نہیں۔ اوس توں پہلاں وی کجھ ہور شاعراں نے اقبال دیاں بعضیاں

کتاباں نوں پنجابی شعر دے روپ وچ ڈھالیا اے -

۲

ایہہ ٹھیک اے پئی اقبال دے نظم وچ ترجمے دوجیاں زباناں وچ بہت ہوئے نیں تے پنجابی زبان دے شاعراں نے ایہدے ول گھٹ گتوہ کیتا اے - ایہدے کجھ بنیادی سبب نیں ؛ اک تے ایہہ کہ دوجیاں علاقائی زباناں دے لکھاری اپنے ادبی ورثے نوں ودھان لئی بہتے آہری ثابت ہوئے - دوجے ، پنجاب وچ پنجابی زبان سکھتاں دی مذہبی زبان ہون پاروں مسلماناں دی توجہ گھٹ اپنے ول کر سکی - تیجے ، ایتھے آردو زبان دی خدمت دا جذبہ دوجیاں صوبیاں نالوں ودھ سی ، ایس لئی پنجابی دی ادبی روایت دا مسلمانی انگ بہتا نہ ابھر سکيا - انگریزاں دے زمانے وچ پنڈاں نالوں شہری زندگی دا زیادہ دھیان کیتا گیا تے ایتھے نویں تہذیب تے نویں تعلیم دے نال شہری زندگی وچ انگریزی تے آردو دی بہتی سیوا ہوئی تے پڑھے لکھے طبقیاں وچ پنجابی بُہل بُہلا گئی - چوتھے ، سکولاں تے مدرسیاں وچ وی آردو دے جھنڈے گڈے گئے تے پنجاب وچ آردو زبان دی ادبی روایت سو سال تیکراں اپنے پیر جا لئے کہ ایتھوں دے ادیبیاں نے آردو نوں پوری طراں پک نال لا لیا - اقبال وی اوہناں شاعراں وچوں سی جنہاں آردو وچ شاعری کیتی تے جدوں کسے ہور زبان ول پرتے تے فارسی نوں اظہار دا وسیلہ بنایا -

۱۸۵۷ء توں بعد جد انگریزاں دیاں جڑاں پکیاں ہو گئیاں تاں مسلماناں نے وی نویں حالات نال سمجھو تا کر لیا تے سرسید نے مسلماناں نوں نویں تعلیم حاصل کرن تے نویں زمانے دے نال قدم رلا کے چلن دا سندھیا دتا تے اُردو دی مدد نال سرسید تے اوہناں دے ساتھیان نے مسلماناں وچ بیداری دی نویں لہر پیدا کیتی۔ اُردو زبان وچ ”تہذیب الاخلاق“ دے چھپن نال تے اُردو صحافت دے مقبول ہون نال مسلماناں وچ نواں شعور جا گیا۔ پنجاب وچ صحافت زیادہ تر اُردو وچ ای ہوئی تے پہلی اُردو نظم، جیہڑی گھر گھر پڑھی جاندی سی، اوہ حالی دی مسدس سی۔ حالی دی مسدس دا کجھ اجیہا جادو سی کہ ایتھے ڈھیر ساریاں اُردو نظماں ایس رنگ وچ لکھیاں گئیاں۔ برکھارت، مناجاتِ بیوہ، شکوہ ہند تے ہور کئی نظماں پنجاب وچ اُردو دی نویں شعری روایت دا سبب ہوئیاں تے انجمن پنجاب دے مشاعریاں توں لے کے اقبال دے زمانے تیکر پنجاب وچ اُردو نوں ایج ہک نال لایا گیا کہ دوجے علاقیاں نوں وی مننا پیا کہ پنجاب دے ادیب اُردو وچ ساریاں نالوں اگے نیں۔ ایس فضا وچ جدوں اقبال نے اسلامی نظماں لکھیاں تے انجمنِ حمایتِ اسلام دے پلیٹ فارم توں پڑھیاں تاں اوہناں دی وڈی واہ واہ ہوئی۔ ”شکوہ“ اوہناں دی اک اجیہی نظم سی جیہڑی ”مسدس حالی“ وانگوں مشہور ہوئی، ہزاراں دی تعداد وچ چھپی تے گھر گھر ونڈی گئی۔ تے ایسے لئی ترجمہ کرن والے دی نظر پہلاں ایسے تے پئی۔

ویہوئیں صدی دے تیجے دسویں توں بعد ، جدوں پنجاب وچ یونینسٹ پارٹی دی حکومت ہوئی تے پنڈاں دی اک واری فیر سنی گئی ، سر شہاب الدین تے ہور دوجیاں پنجابی لکھاریاں نے پنڈاں ول جہات پائی تے اپنی پنجابی شاعری دی مدد نال دیہات سدھار دے کم کیتے ۔ ایسے زمانے وچ علامہ اقبال دے 'شکوے' نے وی پنجابی شاعر نوں اپنے ول کھینچیا ۔ سلسلی نظماں دے ترجمے دی نینہ تے پہلاں ای دھری جا چکی سی ۔ سر شہاب الدین نے حالی دی سلسل دا پنجابی نظم وچ ڈاھڈا ستھرا تے سوہنا ترجمہ کیتا ۔ 'شکوے' دا اک ترجمہ ہویا ۔ ایہہ ترجمہ پیرزادہ فضل احمد فاروقی (پ : ۱۹۰۱ ع وفات : ۱۹۶۱ ع) نے کیتا ۔ ادبی لحاظ نال فضل احمد دا ترجمہ بہت سوادلا اے ۔ ایہہ ترجمہ ۱۹۱۸ ع وچ پہلی واری چھپیا تے دوجی واری پنجابی ادبی اکیڈمی نے ایس نوں ۱۹۶۴ ع وچ گوہر نوشاہی دی مدد نال چھاپیا ۔ ۱۹۴۷ ع تک ہور کسے ترجمے دا تھوہ پتا نہیں لگدا ۔

پنجاب وچ ویہوئیں صدی دے پہلے پا وچ جو سماجی صورت حال سی اوہنوں اک ہور پاسیوں ویکھیں تے پتا لگدا اے کہ پنجابی وچ اقبال دے اردو ترجمے گھٹ کیوں کیتے گئے ۔ ایتھے سکھی

زمانے توں بعد امن تے چین دا زمانہ آیا تے نویں تہذیب تے تمدن
 نے اپنیاں جڑاں دور دور تیکر لے جان دا سر بندھ کیتا ۔ ۱۹۵۷ع
 توں بعد ایس علاقے وچ ایہہ تبدیلی آئی کہ ہن ادبی ، سماجی تے
 ثقافتی قدراں دی ڈور اک نویں آبھردے ہوئے طبقے دے ہتھ وچ
 آئی ۔ سرسید تے اوہناں دے ساتھی متوسط طبقے وچوں سن تے
 اوہناں جیہڑی حیاتی نوں ادب وچ پیش کیتا اوہ وی ایسے متوسط طبقے
 دیاں آساں تے سدھراں نوں پیش کردی سی ۔ پنجاب وچ وی ادبی
 قدراں شہری تے متوسط طبقے دے ہتھ وچ آسن جس دی نمائندگی
 علامہ اقبال کر رہے سن ۔ پر پنڈاں وچ اوہ وڈے زمیندار سماجی
 لحاظ نال آچے سن جنہاں نوں یاں تے انگریزاں جاگیراں دتیاں
 سن تے یاں فیر اوہ وڈیرے سن جنہاں ۱۸۵۷ع وچ انگریزاں دی
 مدد کیتی سی ۔ سماجی اتھل پتھل وچ ایہہ وڈیرے تے زمیندار قائم
 رہے ۔ اوہناں دے جوان پتراں نے وی انگریزی تعلیم تے تمدن نوں
 اپنا لیا ۔ پرانے زمیندار بھاویں ان پڑھ سن پر اوہناں لئی ممبری دی شرط
 صرف جائیداد سی ، پڑھیا لکھیا ہونا نہیں سی ۔ جدوں سر فضل حسین
 نے پنجاب دی سیاست نوں اپنے ہتھ وچ لیا تے پنجاب کونسل دی
 ممبری دا رولا پیا ، اوہناں ایہہ ویکھیا کہ کونسل وچ شہراں دی
 نمائندگی گھٹ تے پنڈاں دے زمیندار بہتے سی ۔ پنجاب وچ یونینسٹ
 پارٹی وڈے زمینداراں دا اک اجیہا ٹولہ سی جس نے پنجاب دی سیاست
 نوں اپنے ہتھ وچ کر لیا ۔ ایتھوں متوسط یاں شہری طبقے تے پنڈ

دے آچے طبقے وچ پھک پے گئی تے فیر چنگی تگڑی لڑائی ہون لگ پئی۔ سر فضل حسین تے اوہناں دیاں ساتھیوں نے زمینداروں دے طبقے نوں مضبوط کرن لئی شہراں تے پنڈاں وچ دشمنی دا بیج بیجیا۔ ایس دشمنی دی ککھ وچوں زباناں دے جھگڑے نے وی جنم لیا۔ سر شہاب الدین تے اوہناں دے ساتھی جاگیر دار سن۔ اوہناں سارا زور ایس گل تے لایا کہ کونسل وچ آن پڑھ زمینداروں دا جتھا وڈا تے مضبوط رہوے۔ ایس لئی یونینسٹ پارٹی دی نینہ رکھی گئی تے ایس پارٹی نے پنجابی زبان نوں آردو دے مقابلے تے لے آندا۔ ایس طراں آردو متوسط شہری طبقے دی ثقافتی تے ادبی زبان بنی تے پنجابی پنجاب دے وڈیریاں نے ہتھو ہتھ چکی۔ تے فاضل امتحاناں وچ فارسی حرفاں دے امتحاناں نوں وی شروع کیتا گیا۔ آردو تے پنجابی وچ کوئی کویر نہیں سی پر شہری تے دیہاتی دی تفریق نے دوہاں زباناں نوں اک دوجے دے آمنے سامنے لیا کے کھڑا کر دتا۔ ایہہ طبقاتی جنگ پنجاب وچ ۱۹۴۷ع تیکر جاری رہی۔ دیہات سدھار دی تحریک تے ”ہارا پنجاب“ دی اشاعت دے اخیر وچ تحریکِ رفاقت نے پنجاب دے پنڈاں وچ جو کم کیتا اوہدے نال پنجابی زبان تے یونینسٹ پارٹی اک سمجھے گئے تے یونینسٹ پارٹی دا جاگیرداری ادب پنجابی زبان تے ادب دی ترقی وچ حائل ہو گیا۔ ایہہ پنجابی زبان تے ادب دی بدقسمتی سی کہ اوہنوں یونینسٹ جاگیرداروں دی ہلاشیری ملی، جنہاں پنجابی دی سیوا ایس لئی نہیں کیتی کہ

اوہ ایس دھرتی دی زبان اے بلکہ ایس لئی کیتی کہ اوہدے نال اوہ شہری پڑھیاں لکھیاں نوں شکست دے سکدے سن۔ پنجاب دے شہر اردو زبان تے ادب دی خدمت کردے رہے تے اوہناں دے نال شہراں وچ نویں روشنی دا چانن کِھلدا رہیا۔ اردو وچ ڈھیر سارے شاعران نے اپنا کلام لکھیا تے اوہناں دے اردو کلام نوں پنجابی وچ چھاپن دی ضرورت محسوس نہ ہوئی۔ جدوں پاکستان بن گیا تے فیر اوہناں دے کلام نوں پنجابی دا روپ دین دیاں کوششاں زیادہ سنجیدگی نال شروع ہوئیاں۔

۵

اقبال دے پنجابی زبان وچ جیہڑے منظوم ترجمے ہوئے نیں اوہ بعضیاں دوجیاں علاقائی زبانان (مثلاً پشتو تے سندھی) نالوں گھٹ نیں، پر معیار دے لحاظ نال کسے طراں وی پچھے نہیں۔ پنجابی وچ ہن تیکر جیہڑے ترجمے ہوئے نیں اوہ ایہہ نیں:

شکوہ، جوابِ شکوہ :

پیر زادہ فضل احمد فاروقی، ۱۹۱۸ع -

شکوہ، جوابِ شکوہ :

احمد حسین قلععداری، ۱۹۶۳ع -

کلامِ اقبال (شکوہ، جوابِ شکوہ) :

کاظم علی، ۱۹۶۹ع (۱۳۸۵ھ) -

ارمغانِ حجاز (فارسی حصے دا ترجمہ) :

عبدالغفور اظہر ، ۱۹۷۳ ع -

اسرار و رموز :

خلیل آتش ، ۱۹۷۵ ع -

اسرار خودی :

احمد حسین قلعداری ، ۱۹۷۶ ع -

مسافر :

احمد حسین قلعداری ، ۱۹۷۶ ع -

جاوید نامہ :

شریف کنجاہی ، ۱۹۷۷ ع -

اج وی درسی کتاباں وچ 'شکوہ' تے 'جواب شکوہ' دے بند شامل ہوندے نیں تے اج وی ایس دی مانگ اقبال دے کلام وچوں سب نالوں بہتی اے - ایس کر کے پنجابی شاعراں ایہدے ترجمے ول سب توں پہلاں توجہ کیتی - آنج وی ایہدے سدھے تے پدھرے شعراں دا ترجمہ سکھلا اے - پیر زادہ فضل احمد نے ترجمہ کرن لگیاں آردو 'شکوہ' دی بحر نوں نہیں ورتیا تے لمی بحر دا سہارا لیا اے جیہڑی پنجابی دے مزاج نال بہتا لگا کھاندى اے - اوس اک گل دا خیال ضرور کیتا اے کہ بنداں والی تکنیک نوں ورتیا اے تے اقبال دے 'شکوہ' دے ہر بند دے اخیر لے شعر نوں اوسے طراں ٹھک

کر کے لیاندا اے کہہ پر بند دا اخیر لا شعر کومل سُردی بجائے
 ات سُرتے جا مُکیا اے۔ مصرعے مصرعے دا اڈواڈ ترجمہ کر کے
 اصل توں نیڑے رہن دی کوشش کیتی اے۔ زبان نوں آردو دے نال
 میل دین دی تھاں تے اوس ٹھیٹھ محاورہ ورتیا اے۔ اصل دی روح
 توں اپنے داخلی تجربے دے نال رلا کے اوس نے 'شکوہ' دے اصل
 آہنگ نوں پوری طراں قائم رکھیا اے۔ اوہدے مقابلے تے احمد حسین
 قلعرداری نے وی ترجمے نوں اصل دے نیڑے رکھن لئی بنداں
 دی تکنیک دے علاوہ بحر وی اقبال والی رکھی اے۔ پنجابی
 دے نرول محاورے دا سہارا لین دی تھاں تے وسط ایشیائی فکری
 روح نوں سامنے رکھدیاں ہوئیاں عربی فارسی دے لفظاں نوں ورتیا
 اے تے ایس طراں نظم دی داخلی فضا نوں وسط ایشیائی تہذیبی
 روایت نال جوڑیا اے۔ زندہ تے بول چال دی پنجابی نال ایہہ 'شکوہ'
 فاروقی دے ترجمے نالوں وکھ ہو گیا اے۔ خلیل آتش لئی مشکل
 ایہہ سی پئی اوس دو ترجمیاں توں بعد ایس کم نوں ہتھ پایا۔
 اوہدی منزل اوکھی وی سی تے اپنے شعری تجربے نوں اقبال دی
 فکر دے نال رلان لئی اوس نوں اپنا طریقہ بدلنا پیا۔ اوس نہ صرف
 بحر بدل دتی بلکہ بنداں والی تکنیک نوں وی چھڈ چھڈا کے مثنوی
 دے روپ وچ ترجمے نوں ڈھالیا اے۔ ایس نال اوہدا کم تے سوکھا
 ہو گیا پر ہر بند دے اخیر وچ خیال دی مکھ بندی دا گھاٹا لگا۔
 اوس ایس مشکل نوں ایس طراں حل کیتا اے کہ ساری نظم ای اک

وڈی اکائی اے - پوری نظم نوں اک چال نال ٹوریا اے - تنان
 ترجمیاں دے حسن نوں ویکھن لئی ایہدے دو بند تھلے درج کیتے
 جاندے نیں - اک پہلے بند نوں لیا اے جس وچ نظم دا مکھ بچھیا
 اے تے دوجا بند اوہ وے جتھے اقبال نے اللہ نال آڈھا لا کے جذبے
 دا پورا زور دکھایا اے - ہن دونوں بنداں وچ تن شاعراں دا رنگ
 ویکھو :

شکوہ

(فضل احمد فاروقی)

کیوں کراں سودا ایتھے گھاٹیاں دا ،
 نفع والی گلوں بھان ہار ہوواں
 دیواں فکر وسار کل آونے دا ،
 سدا پچھلیاں غماں دا یار ہوواں
 سناں سدا میں کوئل دے کوکنے نوں ،
 اوہدی صدا تے مست اک وار ہوواں
 میں وی پھلاں دے وانگ چپ چاپ ناپیں ،
 دیواں چپ نوں توڑ ، ہشیار ہوواں

چڑھیا چا تحریر دا قلم تائیں ،
 ہویا سخن نوں جوش دلیریاں دا
 شکوہ رب تھیں کراں ، منہ خاک گھتاں ،
 عوض ملے منہ زوریاں میریاں دا

اسیں جھوٹ تھیں ملک نوں پاک کر کے ،
 کفر شرک دا دور نشان کیتا
 اسیں قید غلامی دی بیڑیاں نوں ،
 دتا توڑ ، ازاد انسان کیتا
 تیرے کعبے دی پاک زمین تائیں ،
 رگڑ مٹھیاں نوں ، لہولہان کیتا
 اپنی جان دا اک تعویذ ہر دم ،
 تیرا پاک کلام قرآن کیتا
 پھر وی طعنیاں نال توں مارنا ہیں ،
 میرے نال تساڈرا پیار ناہیں
 اسان من لیتا وفادار ناہیں ،
 توں وی بلیا کدی دلدار ناہیں

شکوہ

(احمد حسین)

کیوں گھائے وچ رہنے والا ہوا ، نفع نہ پاوا
 اگے دی کجھ کراں نہ چنتا ، پچھے دے غم کھاوا
 میں بلبیل دے کتھوں توڑی رونے سُندا جاوا
 میں بے حس تے نہیں پھل وانگوں ، کیوں نہ لباں پلاوا

گل کرن دی دیہن دلیری سخنوں ذوق گھنیرے
 گلے آلاہمے رب دے آتے ، بھس پوے منہ میرے

جگور جھوٹ پنہ دا سارا نام نشان مٹایا
 انسانان نوں قید غلامی والی کنوں بچایا
 تیرے کعبے نوں کر سجدے متھیان نال وسایا
 پاک کلام تری نوں اپنے سینے نال لگایا

مڑ وی گلہ کریں توں ایہو سول وفا نہیں کردے
 اسی وفا نہیں جے کردے تے تسی وی دم نہیں بھردے

شکوہ

(خلیل آتش)

گھائے وند بناں کیوں ایویں وادھا سنوں و ساراں
 کل دا فکر کراں ، ناں رکھاں پچھلیاں سوچ و چاراں
 بلبل والے ہاڑے کد تک سُندا رہاں چپ کیتا
 پھلاں وانگر نہیں او سجنان منہ میرا ہے سیتا

دتی جوش دلیری مینوں ، توڑاں اج روایت
 بھس پوے وچ میرے منہ دے ، اللہ نال شکایت !

دنیا والے خطے آتوں ظلم تے قہر مٹایا
 اسیں غلامی دی قیدوں انساناں نور چھڈوایا
 کعبہ سجدے نال سجاندے رہے آپ ربّا تیرا
 پاک کتاب نور سینے لا کے کیتا ادب ودھیرا

فیر وی آکھیں سانوں ہاے اسان وفا نہیں کیتی
 اسیں وفا نہیں کیتی کہ دس توں پروا نہیں کیتی

خلیل آتش دا ”اسرار و رموز“ دا ترجمہ ۱۹۷۵ء وچ چھپیا سی۔ اوس اٹھ ورھے پہلاں مارچ ۱۹۶۷ء وچ چھپن لئی ایس ترجمہ دی نوک پلک سواری پر ایس نوں تن ورھے پہلاں پورا کیتا سی۔ اوہ زمانہ اوہدے فن دی ابتدا دا سی۔ ترجمہ کرن دا کم وی اوس لئی پہلا سی تے ”اسرارِ خودی“ فارسی وچ سی جس دی تخلیق تے جذباتی فضا نوں قابو وچ کرن لئی آتش نوں کئی جتن کرنے پئے ہون گے۔ اقبال دے کلام دی لٹک اوس نوں لگی رہی تے ہن اوہ اقبال دیاں لمیاں آردو نظماں دا ترجمہ پیش کر رہیا اے۔

خلیل آتش دا ”اسرار و رموز“ دا ترجمہ تے احمد حسین دا ”اسرارِ خودی“ دا ترجمہ دونویں اکو جذباتی تاہنگ دا نتیجہ نیں۔ پر اثر تے اصل نال میل دے لحاظ نال اک دوجے نالوں وکھرے نیں۔ احمد حسین دی پکڑ ترجمہ وچ آتش نالوں بہتی سی۔ احمد حسین فارسی دیاں باریکیاں دا ڈھیر جانو سی تے ایس کر کے اوہ بعضے تہاواں تے آتش نالوں اگے لنگھ گیا اے۔ پر آتش نے وی ہمت نہیں ہاری۔ اوہ ”اسرار و رموز“ دے زبان والے گھائے نوں جذبے دی سرشاری نال پورا رکھدا اے، جتھے جذبیاں دے زور دی گنجائش سی۔ ایس کر کے ”اسرار و رموز“ وچ اوہدی شاعری دل کھچوین تے کوسل بن گئی اے۔ اوس دے کلام وچ جذبیاں دا سمندر ٹھاٹھاں ماردا اے تے اوہنوں اسلام نال جیہڑی محبت اے اوہدے زور نال شعری تجربے دی سطح تے اوہ احمد حسین نالوں بازی لے گیا اے۔

فیر وی جدوں اسیں اوہدے ”اسرار و رموز“ دے ترجمے نوں ویکھنے
 آن تے اوہدا مقابلہ ”بانگِ درا“ تے ”بالِ جبریل“ دیاں لمیاں
 نظاں دے ترجمے نال کرنے آن تاں سائوں خلیل آتش پہلاں نالوں
 ہن بہتا اچھا تے سچا شاعر نظر آوندا اے۔ خورے ایہدا سبب ایہہ
 وے کہ فارسی وچ اوہ اپنے آپ نوں اجنبی سمجھدا سی، یاں فارسی
 دے روزمرے تے عبور نہیں سی رکھدا، یاں فیر حالی اوہ ترجمے دیاں
 مشکلاں آتے پوری طراں قابو نہیں سی پا سکیا، یاں فیر تخلیقی
 سطح تے حالی اوس دے تجربے نے اقبال دے مزاج نوں پوری طراں
 قبول نہیں سی کیتا۔ سبب کجج وی ہووے، ایہہ مننا پوے گا کہ
 خلیل آتش اپنیاں ہن دیاں نظاں وچ اپنے پچھلے ترجمے نالوں بہتا
 اگانہ لنگھ گیا اے۔

”بانگِ درا“ وچ ”اسرار و رموز“ نالوں اک اسانی ہور وی
 اے؛ ایتھے اقبال آپ وی تجربے دی منزل وچ سی۔ ”بانگِ درا“ دی
 زبان وچ حالی اوہ نمی۔ نمی فلسفے دی سر نہیں سی جاگی جیہڑی لفظاں
 نوں موم بنا کے جذبے دی آگ تے فلسفے دی سوچ دوہاں نوں
 اکو مکو کر دیندی اے تے لفظاں تے ترکیباں وچ اپنے پرت نظر
 آؤن لگ پیندے نیں کہ پڑھن والیاں لئی تلازمات دے اک ساہ
 ہزاراں سلسلے جاگ پیندے نیں۔ اقبال دی ”اسرار و رموز“ وچ لفظاں
 دا جادو وی اے تے فلسفے دا اک پورا مربوط نظام وی اے جیہڑا
 ہائیں ہائیں ترجمہ کرن والے نوں کسے ہور پاسے منہ نہیں موڑن

دیندا تے اوہنوں اپنی فکر دی گرفت وچ لے کے آلے دوالے جہات
پان تون روکدا اے۔ ”بانگِ درا“ دیاں نظماں وچ لفظاں دا جادو
سدھا سدھا تے چھیتی قابو وچ آن والا اے تے اپناں نظماں وچ فلسفہ
جتھے وی آیا اے ہر نظم دی بُنتر وچ وکھرا وکھرا اے تے اوس
دے پچھے اک پورا نظام نہیں، اوسدی تھان تے جذبیاں دا سدھا تے
ساہواں بیان اے۔ ایہہ چیز خلیل آتش دے اپنے مزاج نال وی میل
کھاندی اے۔ اوہ بنیادی طور تے فلسفے دا نہیں، جذبے دا شاعر
اے، ایس لئی ”بانگِ درا“ دیاں نظماں وچ (جس دی آردو تے وی اوس
نون فارسی نالوں بہتا عبور اے) اوہ اپنے آپ نون بہتا سکھالا تے اپنے
ای کائے تے (at home) سمجھدا اے۔ ایس کر کے اوس آردو دیاں
لمیاں نظماں وچوں جیہڑیاں دس نظماں ترجمے لئی انتخاب کیتیاں
نیں اوہناں وچوں اٹھ نظماں صرف ”بانگِ درا“ وچوں لیاں نیں۔ اپناں نظماں
تون انتخاب کرن وچ ایہہ سوچ وی ضرور اوس دے سامنے ہووے گی
کہ جذبے دا جتھے بھرواں اظہار ہووے اوہ نظماں ترجمے لئی
چنیاں جان۔ ”شکوہ“ تے ”جوابِ شکوہ“ اقبال دیاں نظماں وچوں اپنے
جذبیاں دے زور تے اللہ نال خطاب دی وجہ کر کے آردو دی عام
شاعری نالوں وکھ اے۔ اقبال دے فکر دا مسلمانی انگ ایس نظم
وچ وڈے گوڑھے رنگاں نال لبھدا اے۔ خلیل آتش، اقبال نون
سمولٹا قبول کردے نیں، اوہدے نکے نکے ٹوٹے کر کے اوہناں
ٹوٹیاں دی نمائش نہیں کردے۔ اوہ صرف بندہ مزدور ورگے شعراں

دا ترجمہ نہیں کر دے۔ اوہناں پوری نظم نوں اک اکائی منیا اے تے ساری گل نوں اسلام دے حوالے نال سمجھیا اے۔ اپنے من پسند سوال چمٹی نال باہر کڈھ کے اوہناں دا پورا Image نہیں کر دے۔ اوہناں نوں پتہ اے کہ اقبال دے کلام تے اسلام وچ کیہہ تعلق اے تے اقبال جے اسلام دا شاعر نہیں تے فیر اوہ کیجھ وی نہیں۔ اوہدا تے اوہدے فکر دا بنیادی رنگ اسلام ای اے تے بندہ مزدور وی مسلمان بندہ مزدور اے۔ خلیل آتش ایس رمز دے جائو نیں۔ اوہناں ”شکوہ“ تے ”جواب شکوہ“ ”خضر راہ“ تے ”طلوع اسلام“ نوں اپنیاں ترجمیاں وچ پوری تھان دتی اے تے اوہناں نظماں وچ جذبے دی کانگ نوں خلیل آتش نے اپنی جذباتی حیاتی دے ہڑ نال رلایا اے، تے تخلیقی سطح تے اقبال دی اسلام نال محبت نوں محسوس کر کے اوہنوں شعراں دی شکل وچ ڈھالیا اے۔ ایس کر کے اوہناں نظماں وچ سانوں خلیل آتش دے دل دی دھڑکن ملدی اے۔ کدھرے کدھرے شاعر وزنوں ضرور تھڑکدا اے، پر اوس دی شاعری دا حسن ایس نال نما نہیں پیندا۔

خلیل لٹی اوکھی منزل اوہ سی جتھے اقبال اپنی فکر دا پورا نظام پیش کردا اے تے فلسفیانہ سوچ دی مدد نال زندگی دیاں حقیقتاں نوں ویکھدا اے تے پرکھدا اے۔ ”ذوق و شوق“ تے

”مسجدِ قرطبہ“ اقبال دی اردو شاعری دی معراج نیں۔ ایتھے جذبہ تے فکر اک دوجے نال ایچ رل گئے نیں کہ ترجمہ کرن والے لئی شاعر دی آفاقی آواز تیکر پہنچنا ڈاھڈا اوکھا سی۔ خلیل آتش نے ایس لے نوں سمجھن لئی وی ”بانگِ درا“ دا سہارا لیا اے۔ ”والدہ مرحومہ کی یاد میں“ اور ”تصویرِ درد“ حیاتی دا فلسفہ پیش کردیاں نیں۔ خلیل آتش نے ”ذوق و شوق“ تے ”مسجدِ قرطبہ“ تک اپڑن لئی اپناں دو نظاں دا ترجمہ پہلاں کیتا اے۔ ایتھے فلسفے دی اٹی دے دھاگے اکہرے سن۔ ایس لئی پہلے ہتھ نوں اپناں تے صاف کرنا ضروری سی۔ فیر ای اقبال دیاں ”بالِ جبریل“ دیاں نظاں قابو آسکدیاں سن۔ اقبال دے فکر دے پہلے نقش ”والدہ مرحومہ کی یاد میں“ تے ”تصویرِ درد“ وچ آگھڑے نیں۔ دوہاں نظاں وچ غم دی لہر خلیل آتش دی شاعری نال رلدی اے۔ ایس کر کے اوہدے لئی اسان سی کہ اوہ اقبال دی فکر تیکر اپنے جذباتی رویے دے حوالے نال پہنچ سکے۔ ماں دا پیار تے ملت دا درد دونویں جذبے خلیل آتش دی اپنی جذباتی زندگی وچوں نکلے نیں۔ ایس رویے نوں اقبال دے فلسفے نال میل کے شاعر دا کم اسان ہو گیا :

بھورا بھورا جگ دا اے تقدیر دا قیدی یارا
 کیہ مجبوری تے لاچاری اگے کریئے چارا
 بے ہستی دے بچھے انبر، سورج، چن تے تارے
 آپو اپنی تھان دے آتے ایہ مجبور وچارے

ایتھوں ٹر کے شاعر ماں دے پیار دے بے انت تے بے حساب
ہڑ نوں خیالاں دے ڈکے لاندیاں ہوئیاں اقبال دے حیاتی دے بارے
فلسفے تیکر اپڑ جاندا اے :

ہستی دا قانون اے شاموں پچھے سرگھی آوے
بندے والی قبر دی رات نہ کیوں مڑ فجر ہنڈاوے
میری ایس اڈاری پائیاں عرشاں آتے لاواں
تیریاں یاداں تائیں کیوں نہ فیر اسیر بناواں
تیری یادوں میرے جی دیاں مہکن پنج فضاواں
جیوں کعبے دے چار چوفیرے کھلیاں ہون دعاواں
فرضاں دی زنجیر اے جس نوں کہن حیاتی سارے
لکھتاں فانی جگاں آتے جس دے نیوں جھلکارے
ہر ہستی دیاں منزل والیاں اڈو اڈی راہواں
عقبلی تے جیوں دا پچھا کردیاں نیوں نگاہواں
فجر دے محلاب وانگر لشکے قبر مبارک تیری
نورو نور ایہہ ڈھیری ہووے ، ایہہ دعا اے میری
انبر تیری قبر دے آتے ہنجو نت وگاوے
نت سجری ہریاول تیرے گھر دا سوہج بناوے

تخلیقی سطح تے خلیل نے اقبال دی سوچ تے جذبے دوہاں نوں
اپنے ہتھ وچ لے لیا اے - ایسے لئی اوہدی ایہہ نظم پنجابی شاعری
وچ ہمیش جذبے دی سچائی تے فکر دی پختگی دا اعلیٰ نمونہ سمجھی

جاوے گی۔ ”والدہ مرحومہ کی یاد میں“ تے ”تصویرِ درد“ خلیل
آتش دی شاعری دے اوہ نمونے نیں جنہاں تے کوئی وی وڈا شاعر
ناز کر سکدا اے۔

آتش دا تخلیقی عمل ایتھے ای رک نہیں گیا، اوہ ہور وی آچی
اڈاری مارد اے۔ اوہ ”بالِ جبریل“ دیاں نظماں وچوں فنی لحاظ
نال سب نالوں مکمل تے اقبال دے فکر دیاں نمائندہ نظماں ”ذوق
و شوق“ تے ”مسجدِ قرطبہ“ چن لیندا اے۔ ”ذوق و شوق“ وچ
علامہ اقبال نے جستجو دا تے ”مسجدِ قرطبہ“ وچ فن دا ویروا کیتا
اے۔ ”مسجدِ قرطبہ“ فنی کہاں دا معجزہ اے۔ اقبال ایس وچ اردو
شاعری نوں تعمیری کاسیت دا اچرج نمونہ دتا۔ ایس نوں ترجمہ کرن
لئی اقبالی سوچ دا جائو ہونا ای کافی نہیں، فن آتے پوری قدرت
وی ضروری اے۔ خلیل آتش اٹھارہ ورھے فن دی خدمت کر کے
ایس دے ترجمے نوں ہتھ پایا اے۔ زمان تے مکان دیاں رمزاں نوں
فن تے فنکار دے حوالے نال اقبال جس طراں بیان کیتا اے تے اوہدا
سلسلہ ہسپانیہ دی تحریکِ بیداری نال جیویں رلایا اے، اوس تے
عبور لئی فلسفے تے تاریخ دوہاں دا جائو ہونا ضروری اے۔ خلیل
آتش ایس آگ نوں وی گلزار بنان وچ کامیاب ہو گیا اے :
ویکھیے ایس بحر وچوں کیہہ اے ہنّے آوندا
تکھے ہن ویلا کسراں روپ ہے بدلاوندا

پربتساں دے آتے بدل لالیاں وچ ڈبیا
 ڈھیر لعلاب والا سورج چھڈ کدھر کھبیا
 کیناں سدھا گیت ہے سدھڑ جیہی مٹیاں دا
 ہڑ دا جوین دل دی بیڑی لئی اے ٹھاٹھاں ماردا
 اج تیرے کنڈھے آتے دس وگدے پانیا!
 ہور کس ویلے دا سفناں تگدا اے ہانیا!
 ہے نوین دنیا اجے لیکھاں دی بُکل وچ پئی
 فجر اوہدی میریاں اکھاں دے ساویں آگئی

جے ایہہ شاعری تے شاعری دے ترجمے دا معجزہ نہیں تے فیر
 کیہہ اے؟

میرا ایہہ سوال خلیل آتش بارے ای نہیں ، دو جے ترجمے کرن
 والیاں لئی وی اے - خورے ہور کوئی شاعر ایس چیلنج نوں قبول وی
 کرے گا کہ نہیں -

شکوہ

گھائے وند بنان کیوں ایویں ، وادھا منوں وساراں
کل دا فکر کراں ، ناں رکھتاں پچھلیاں سوچ وچاراں
بلبل والے ہاڑے کد تک سُندا رہاں چپ کیتا
پھلاں وانگر نئیں او سجنان منہ میرا اے سیتا
دتی جوش دلیری مینوں ، توڑاں اج روایت
بھس پوے وچ میرے منہ دے اللہ نال شکایت
چپ کر کے سر نیواں کرناں ایہہ ساڈی مشہوری
گجھیاں پیڑاں والی گل اج کرنی پئی ضروری
لوں لوں اے فریادی ساڈا ، ساز وی چپ چپیتے
بدو بدی بُلتھاں تک آوے جو کجھ دل تے بیتے
ازلوں ہتھیں بدھتیں رہے آں رہتا تیرے کاسے
سو بھا کرنِ بلے ہویاں توں من لے گلے آلاہے
تیری ذات قدیمی مُدھتوں سی موجود خدایا
پھل تاں کھڑیا ، پر ہوا نے پھیرا نئیں سی پایا

آپے کریں نییاں توں سائیاں ، گل کریں سچ لگدی
 پھل دی خشبو کی سراں کی ہلرے وا ناں جیکر وگدی
 اپنی قوم توں اڈ سی سانوں کاہدی بہلا حیرانی
 اے پاک محبوب تے دی آمت سی دیوانی
 ساتھوں پہلاں تیری دنیا دا سی عجب نظارہ
 کوئی پوجے پتھر ، کوئی پوجے رکھ نکارا
 اکھیں دسدی شے نوں مننا سی انسان دی وادی
 دس کیوں کوئی پوجا کردا فیر آن ڈٹھ خدا دی
 کیہڑا کیندا سی ناں تیرا ، توں وی جانیں ربّا
 ساڈی ہمت کھیچل آخر پور وکھایا کھپّا
 ایس جہانے وسدے پئے سن سلجوقی ، تورانی
 چینی چین دے وچ ، تے سن ایران اندر ساسانی
 ربّا ! دس تیرے ناں آتے کس تلوار اٹھائی
 وگڑی ہوئی گل تری ہے اوڑک کس بنائی
 اکو بس اسیں ہاں تیرے ناں تے جدوں کڑے تے
 ڈھاہاں وچ ، دریاواں اندر ، کڑدے رہے رڑے تے
 اسیں آن یورپ دے گرجے وچ بانگاں دیوں والے
 تپدے جنگلیں افریقہ دے اکھیاں بھيون والے
 جچدے نہیں سن سانوں شاہی شانان دے سرناویں
 پڑھدے ساں سوہنے دا کلمہ تلواراں دی چھاویں

جیوندے ہوئے اپنی جان تے دکھڑے جردے رہے آن
 مردے ساں تے تیرے ناں دی خاطر مردے رہے آن
 اپنی شہنشاہی دی خاطر نئیر سی تیغ چلائی
 دولت دے لئی اودے سوہڈھے آتے پنڈ ناں چائی
 ساڈی قوم جے دولت لالچ دی سکی بن جاندی
 بُت فروشی دی تہاں اوہ مُر بُت ناں توڑ وگاندی
 اڑ جاندے ساں جتھے اوتھے نئیں ساں کنڈ وکھاندے
 شیراں دے سن پیر میداناں وچوں آکھڑ جاندے
 ہر اک دل تے تیری وحدت والا نقش جایا
 تیرا سدا خنجر دے وی پیٹھاں نئیں بھلایا
 آپے دس دے خیبر والا قلعہ گرایا کینے
 قیصر والے شہر دے آتے جھنڈا لایا کینے
 ایس جہان دے جھوٹھے بُت سی کینے توڑ وگائے
 گاجو مولی وانگراں کافر کینے کٹ وکھائے
 توں ای دس ایران دا بھانبر ٹھنڈا کینے کیتا
 کینے تیرا ذکر جگایا، کیوں ایں چپ چپیتا
 کہڑی قوم اے جہڑی اکو تیری خاطر موئی
 تیری خاطر کسوڑ نوں سانہواں پور وی ہویائے کوئی
 دس کیسہدی تلووار نوائی تیری کل خدائی
 کیس دی بازگ نے تیری سٹی دُنیا آن جگائی

کہڑی طاقت ، کہڑے ڈر توں بُت سی سہمے رہندے
 منہ پرنے اوہ ڈھے کے فیر سی اللہ اللہ کہندے
 جیکر وچ لسڑائی دے سی وقت نماز دا آیا
 اوسے ویلے کعبے واسے قوم نے سیسی نوایا
 اکو صف وچ دھون جھکائی کمیان تے ججاناں
 ناں کوئی وڈا ، ناں کوئی چھوٹا ، حاضر کیتیاں جاناں
 کوئی نار تگڑا ساڑا ، ویروا اوتھے منہ لکوائے
 تیرے درتے اپڑے کے سبھ اکو میکو ہوائے
 جگ دی محفل اندر فجران شاماں وانگ پھرے آن
 تیری وحدت دی مے لیکے جاماں وانگ پھرے آن
 تیری سادے جنگل کیہہ ، پہاڑاں تے اپڑائے
 جدھر دھاوا کیتا ، اوتھوں ہار کے نہیوں آئے
 دنیا والے خطے اتوں ظلم تے قہر مٹایا
 اسیں غلامی دی قیدوں انساناں نور چھڈوایا
 کعبہ سجدے نال سجاندمے رہے آپ ربّا تیرا
 پاک کتاب نور سینے لا کے کیتا ادب ودھیرا
 فیر وی آکھیں سانوں ہائے اسان وفا نہیں کیتی
 اسان وفا نہیں کیتی کہ دس تون پروا نہیں کیتی
 ہور وی قومناں ہے سن ، تے سی ہور وی اوگنہارے
 عجزاں والے وی ایتھے سن ، تے مغرور نکارے

آپلاک موئے آپناں اندر ، تے چالاک بہتیرے
 ویکھے نیں میں تیرے ناں توں سن بیزار وودھیرے
 جد وی وسدی ، غیراں آتے وسی رحمت تیری
 جد وی جھلدی ، ساڈے آتے جھلی لال بنیری
 مسلم ٹر گئے ایس جہانوں پئے بُت خانے کہندے
 کعبے دے راکھے ٹر ونجے ! ویکھ ! دوانے کہندے
 اوٹھاں آتے پیار دے نغمے گلون والے ٹر گئے
 بغلاب وچ قرآن لیا کے آون والے ٹر گئے
 ہسدا پیا ای کفر نکارا ، ہے احساس کہ نہئیوں
 کجھ اپنی توحید دا تینوں ہے وی پاس کہ نہئیوں
 بین آپناں دے بھرے خزانے کرن جو ناز ادائیں
 آکا ای گل بات ، شعور دا چیچ ناں جنہاں تائیں
 ایس جہان تے کافر حوراں دا پئے کرن نظارا
 مسلمان وچارے تائیں حوراں دا بس لارا
 کتھے مہر کرم دے بدل ، کدھر رحمت گھلی
 ساڈے تے نئیں پہلاں وانگر تیری نگاہ سولی
 دنیا دی ایہہ دولت کیوں ناں ساڈے نیڑے ڈھکے
 تیری قدرت اوہ ہے جس دی حد کیتے ناں مکے
 توں چاہویں تے جنگل اندر سنگل کر دکھلاویں
 بیلے دے وچ راہیاں تائیں سوج بھلیکھے پاویں

غیراں سانوں پھکڑ تولے نال کُھننامی بھاری
 تیرے نال تے مرن دا بدلہ ایہو نری خواری
 ایسے لئی جینے آں تیرا نام کیویں رہ جاوے
 جیکر ساقی ناں رہے تاں دس جام کیویں رہ جاوے
 مُڑ گئی پرھیا ، تیرے چاہوں والے لاڑے مُڑ گئے
 راتیں روون دھوون والے فجر دے ہاڑے مُڑ گئے
 لے گئے اپنا آدلہ بدلہ دل نوں وارن والے
 کڈھتے وی گئے ، آکے بیٹھے وی اوہ نہیں سی حالے
 آئے عاشق ، مُڑ گئے ایتھوں لے کے کل دا لارا
 اپنے مُحسن دا دیوا لے کے لبھدا پھر بُن یارا
 اوہو مجنوں ، اوہو لیالی ، اوہو چیکاک ہاڑے
 نجدی جنگل اندر ڈاہڈے مارن ہرن کُداڑے
 اوہو عشق دا دل اے ، اوہو مُحسن دیاں رُشنائیاں
 اوہو آمت پاک نبیؐ دی ، مُتوں وی اوہو سائیاں
 فیر وی سانوں مُرس کے اپنے نخرے ناز وکھاویں
 اپنے سَنن والیاں تے کیوں ایناں قہر کھاویں
 تینوں چھڈیا اے یاں تیرے پاک نبیؐ نوں چھڈیا
 یاں بُت توڑن دی تھار اڈا بُت گھڑن دا اڈیا
 عشق بُھلایا اے یاں عشق دی پیڑ دلوں کڈھ چھڈی
 یاں قرنی رضہ سلیمان رضہ دی کوئی ریت اساں چھڈ چھڈی

اگ اذان دی سینے اندر بِلدی چپ چپاتی
 اجے بلال رضی دیاں راہواں تے تُردی پئی حیاتی
 ناں سہی عشق دیاں اوہ پہلے ورگیاں ناز اداواں
 نئیں منیا کہہ مندے نئیں ہُن تیریاں اسپں رضاواں
 آکھ دے ساڈے دل نوں تڑفن والا چچ اے بُھلا
 کہہ دے ساڈے پیروں تیرے پیار دا پینکھڑ کُھلا
 کدے اساڈے نال ، کدے غیراں دے سنگ آشنائی
 آکھن والی گل تے نئیں ، پر تون وڈا ہرجائی
 دین مکمل کر دتا ، فاران دی چوٹی دھر کے
 اک اشارے نال ہزاراں دل مُٹھسی وچ کر کے
 عشق نور اپنے بھانبڑ والے سیک اندر گرمایا
 تیرے رخ دی گرمی پرھیا اندر تمچ چپایا
 کیوں ساڈے اج سینے اندر بھخدے نیں انگیارے ؟
 اوہو اسپں آں سڑے تے پھو کے ، ایہہ تاں سوچ پیارے
 نگری نجد دے اندر نئیں اوہ شور زنجیراں والا
 لگدا اے کہہ رہیا ناں قیس کجاوے دا متوالا
 ناں اوہ اسپں تے نار اوہ دل دے اندر ہمت آہی
 ایہجا گھر آجڑیا اے تون ، نئیں گھر وچ وسدا ماہی
 کیڈا کرماں والا دن سی سوہنا تے بہت پیارا
 کُھلتے منہ تون جد سیں آندا ساڈے ولے یارا

باگیں ، تیں دے کنڈھے غیر سی پیالے پئے رڑھاندے
 تلیاں آتے کاسے رکھ کے گیت خوشی دے گاندے
 باغے دی سوہنی رونق توں دور اسیں ہاں بیٹھے
 تیری ہو دے مارے تے مجبور اسیں ہاں بیٹھے
 اپنے پروانے نوں بخشیں شوق محبت پیارا
 ساڈے جگر نوں ساڑے بجلی تائیں کہہ دے یارا
 ول حجاز دے پئی کھپیجے کھاوے قوم آارا
 آڈن دا ڈھنگ بے پر بلبل نوں پیا ٹنیے یارا
 خشبو پر غنچے نال کردی باغ چ چہل ہزاراں
 چھیڑ کے ساز ذرا تاں ویکھیں کسراں تڑفن تاراں
 تاراں وچوں گاؤں کسراں نتر پیندا اے یارا
 اوسے بھانبر وچ سڑن لئی ویکھیں طور دوبارا
 آمت دی ہر مشکل نوں حل کر کے صابر کر دے
 ایس نمائی کیڑی نوں سلیمان^۴ برابر کر دے
 سچے پیار دے آچے جذبے سینے وچ جگا دے
 مندر والیاں دے دل اندر توں اسلام بٹھا دے
 ایس پرانی سدھر وچوں لہو دی تیں پئی وگدی
 وگ پیندے رت دے پر نالے ، چھری کلیجے لگدی
 خشبوآں نے بہیت کھلارے باغوں باہر چمن دے
 ایدوں بہت پنیر کی ہوناں ، بن گئے بہار چمن دے

رت پھلاں دی مُکئی جاپے ، ٹٹیا ساز چمن دا
 مہنی آتوں آڈ گیا اے پنچھی ناز چمن دا
 اکتو بلبل ہے جو حالی تیکر وی پئی گوے
 اپنے گون دے پڑھ اندر آپے رڑھدی جاوے
 قمریاں شاخ صنوبر آتوں مار آڈاری گئیاں
 پھٹلاں والیاں پتیاں جھڑ کے بھوئیں تے ڈگ پئیاں
 راہواں آتے سارے پاسے تپسر گئی ویرانی
 اپنے آپ نوں کجج ناں سکئی کیراں دی عریانی
 موسم والی قیدوں باہر اوہدا جذبہ ساڑے
 ایڈی کیہہ سی جے کوئی باغ چ سندا اوہدے ہاڑے
 جیونا وی نہیں چنگا لگدا ، مرنا وی نہیں بھاندا
 رت جگر دی پی کے سجناب مزا اسانوں آندا
 ویکھ لے اودرے شیشے سیرے مارن پئے جھلکارے
 سینے اندر تڑفدے پئے نیں کینتے ای لشکارے
 ایس چمن وچ فیر وی نہیوں کوئی ویکھن والا
 رکھتے داغ کلیجے آتے ، ہے اوہ کھڑا لالا
 سارے باغ دے سینے نوں چیرن بلبل دے نالے
 ایسے بانگ دے آتے شالا جاگ پون دل والے

جاگے شالا وچ دلاب دے فیر اوہ قول دوبارا
 ایس پُرانی تے دا ہسووے جگ پیاسا سارا
 عجمی تے اے جیکر سجنو ، تے حجازی میری
 نغمہ بندی تان کیہہ ہویا ، کے حجازی میری

جوابِ شکوہ

جہڑی گل دل وچوں نکلے ، رکھتے اثر ودھیرا
باہجھ پراب دے اوہدے اندر ہے آڈن دا جیرا
مقدسى اصلا اوہدا مُبنداں نظراب دی آچیسائی
مٹی وچوں آٹھ کے کردی عرشاں تیک رسائی
چنگی فتنہ گر اس عشق دی شوخی تے چالاکی
چیر گئی اساناں تائیں روون دی بے باکی
بڈھے انبر سن کے آکھیا : کون اے خبرے کوئی
تارے بولے : ایہہ کھڑکار اے عرشاں واٹوں ہوئی
چن سی کہندا : نہیں ، ایہہ کوئی ہے دھرتی دا جایا
کہکشاں آکھن لگی : ایتھے ای کسے نے رولا پایا
مینوں شکوہ کردیاں ہویاں اکتو بس پچھاتا
جنت وچوں کڈھیا ہویا اوہنے آدم جاتا
ڈاہڈے سن حیران فرشتے ، ہے آواز ایہہ کاہدی
سوچاں اندر عرشاں والے بہیت خبر کس راہ دی

کر بیٹھا اے عرش دے تیکر ایہہ بندہ وڈیائی
 مٹی اندر کیتھوں آ گئی آڈن دی آچیائی
 آگا ادب لحاظ بُھلا بیٹھا اے بندہ خاکی
 وسر گیا اے نیوان پن تے ایہہ شوخی چالاکی
 ایڈی شوخی اللہ پاک دے کولوں نئیں ولایا
 ایہہ مسجود ملائک والا جو انسان اکھوایا
 مستی اندر آیا ہویا، لبھی نئیں دانائی
 عاجزی والے بھیتاں تیکر ایہدی نئیں رسائی
 بولن آتے مان ودھیرا ہے انساناں تائیں
 گل کرن دا ول نار کوئی ہے ناداناں تائیں
 آئی واج کہ دکھتاں بھریا ہے افسانہ تیرا
 پنجواں نال اے منہ تیکر بھریا پیمانہ تیرا
 تیرے نعرے پھڑلئی میرے عرش عظیم دی باہی
 تیرے کملے دل وچ کیدئی تلخی تیزی آئی
 اپنے سوہج سہپتن کولوں لبھناں این وڈیائی
 بندیان نوں توں نال خدا دے گل کلام کرائی
 کرم کھائیے جیکر کوئی ہتھ ودھاوے رووے
 کینٹوں راہ وکھائیے، کوئی راہی وی تار ہووے
 ہے تربیت عام پئی لبھدی جوہر قابل تائیں
 جس چوں کوئی آدم پنگرے ایہہ اوہ مٹی ناہیں

ہووے جے کوئی قابل اوہدی آچھی شان بنائے
 لبھن والیاں تائیں دنیا نویوں نویں وکھائے
 ہتھاں دے وچ بے زوری اے ، دل وچ کفر نکارا
 ہے پیغمبر دی بدناسی ، ایس آمت دا چارا
 گئے بُتار نوں بھنن والے ، رہے بناون والے
 آذر بن گئے ابراہیمؑ دے پُت اکھواون والے
 نویں شراب ، تے نویں پیالے ، نواں زمانہ آیا
 نویاں قوماں ، نویں صنم تے کعبہ نواں بنایا
 اوہ وی ویلا سی کہ ایہو دولت سی رعنائی
 پھلاں دے موسم دا نخرہ سی لالہ صحرائی
 جہڑا مومن سی ، اوہ ہے سی اللہ دا سودائی
 اودوں وی محبوب تہاڈا ایہو سی ہرجائی
 جہڑا نئیں ہرجائی ، جاؤ اوہدی کرو غلامی
 احمدؑ مرسل دی آمت نوں کرلئو تسین مقامی
 کیڈی اوکھی ہے تہانوں فجرے دی بیداری
 ساڈے نال پیار کدوں اے ، نیندر بہتی پیاری
 اوکھی اے آزادی آتے بندش روزے والی
 دستو عہد وفا دی کہڑی اوکڑی سرتے جالی
 قوم اے مذہب سیتی ، مذہب نئیں تے کجھ وی ناہیں
 میل ملاپ جد اپنے وچ نئیں ، کاہدی منزل راہیں

جنہاں تائیں چچ ناں کوئی ، اوہ جے تسیں نکارے
 کوئی نئیں پرواہ گھر بار دی ، اوہ جے تسیں وچارے
 تہاڈے بوہل چ بجلی اپنا ڈیرا لایا ہویا
 ویچن لگ پئے ہڈیاں تائیں ، جھڑا وڈا مویا
 چنگی گل اے ، قبران ویچ کے نیکی تسیں کھاؤ
 مل جاون جے پتھر دے بُت ، اوہ وی جھولی پاؤ
 کینتے ایس دنیا دے وچوں کفر تے کٹوڑ مکایا ؟
 کینتے دس غلامی توں انساناں نوں چھڈوایا ؟
 کینتے میرے کعبے تائیں سجدے نال سجایا
 کیس میرے قرآن نوں اپنے سینے نال لگایا
 اوہ تہاڈے وڈے پیسن ، تسیں او کیہ ؟ ایہہ دستو
 پتھیاں تے ہتھ دھر کے بیٹھے ، کمر کدے نہ کستو
 کیہ کہنا این ، مومن لئی بس حوراں دا اے لارا
 ایسراں شکوہ کرن لئی وی لوڑ شعور دی یارا
 مڈھوں بے دستور آساڈا ، عدل انصاف کانا
 کافر مومن بن جاوے تاں اوس وی رتبہ پانا
 حوراں دا چاہوان تہاڈے وچ ناں نظریں آوے
 طور دا جلوہ تے ہے ، موسیٰ کدھرے ناں دسیاوے
 فیدہ وی اس قوم دا اکٹو ، ہے نقصان وی سانجھا
 اکٹو مرسل پاک اے سبھ دا ، دین ایمان وی سانجھا

اکتو کعبہ ، اکتو اللہ ، تے قرآن وی سانجھا
 کیہ گل سی جے ہندا موسم مان تران وی سانجھا
 کیدھرے فرقہ بندی اے ، تے کیدھرے اڈاڈ ذاتاں
 ایس زمانے اندر پین ایہہ وادھے والیاں باتاں
 کون حضورؐ دے محکم دا تارک ، کردا تابعداری
 ویلے دی تھالی دا وینگن بنیا کون سداری ؟
 کس دیاں اکھٹاں دے وچ غیر دا طور طریق سہایا
 وڈا وڈیریاں والیاں ریتاں نوں کنٹے ٹھکرایا
 دل وچ سوز ، نہ روح دے اندر کجھ احساس ای رہیا
 پاک مہدے دے سڈے دا آگا پاس نہ رہیا
 جاون مسجد اندر تے مسکین وچارے جاون
 روزے رکھن والا دکھ وی ساڑے لوک آٹھاون
 لیندے نیں جے میرا ناں تے کین غریب وچارے
 ایہو ساڑے لوک تہاڈا پڑدا رکھن ہارے
 دولت دے نشئی ہسو بیٹھے سیٹھ ، امیر نکارے
 پین کنگالان دے ساہواں توں مذہب دے لشکارے
 قوم دے واعظ اندر رہی نئیں اصلوں پک خیالی
 برق طبیعت باہجوں بن کے رہ گئے سکھنے والی
 رہ گئی رسم اذان دی ، آکا رہی ناں روح بلالی
 پھوکی عقل دنائی رہ گئی ، ٹر گئے پین غزالی

کدھر گئے نمازی ، اج مسیتاں پٹیاں روون
 وضعان ، عملان ، خویاں والی چکی جھڑے جھوون
 کہندے نیں کہ دُنیا وچوں مُسلم اٹھ سدھائے
 ایسراں جیکوں موسم جگچ کدے وی نئیں سن آئے
 شکل عیسائیاں وانگ تہاڈی ، رہتل ہندواں والی
 ویکھن تے شرساں یہودی ، چنگی ریت جے پالی
 سید وی ، پٹھان وی ، آتے مغلاں والی لوئی
 سب کجھ او ، پر دستو کھاں کہ موسم وی اے کوئی
 موسم اوہ سن جنہاں سیج حقیقت نوں نئیں چھڈیا
 جھنڈا عدل انصاف دا اچّا وچ جہان دے گڈیا
 موسم دی فطرت دے بوٹے لئی حیا سی پانی
 ایہدی ہستی دنیا آتے ہمت چادر تانی
 موسم اپنی آس دے اندر مست ملنگ سی آپے
 اوہدی سینا اپنے آپوں خالی ہندی جاپے
 باطل والی ناز دی خاطر موسم نشتر ہویا
 ایہدی ہستی دے شیشے وچ ہنر عمل دا ڈھویا
 اوس نوں اپنیاں باہواں آتے شک ناں ماسہ بہر سی
 تینوں موت دا ڈر اے ، اوہنوں اکو میرا ڈر سی
 پیو دا علم ہنر ناں جے کر پتھر تائب آوے
 فیر کیویں اوہ پیو دے ورثے دا حق دار سداوے

ہر کوئی رکھتی بیٹھا اپنے پنڈے دی رکھوالی
 کسراں دے مومن اوکھڑی ریت اے مومن والی
 کول تہاڈے فقر علی رضا ، نال دولت عثمانی
 وڈا وڈیریاں نال تہاڈی کیہہ نسبت روحانی
 آپو وچ گھسنٹومکی ، اوہ آپے وچ راضی
 تسیں جے آپے ملزم مجرم ، اوہ آپس وچ قاضی
 آج تے ہر کوئی عرشوں آچھی کرسی ڈاہنی سوڑے
 پہلوں اپنے دل نوں کوئی نیچ پنے توں سوڑے
 تاج ، راج تے تخت آنہاں دا مان تران ودھیرا
 ایویں گلاں کیتی جاویں ، دس کھاں کیہہ اے تیرا؟
 تسیں جے اپنے گل دے گھوٹو ، اوہ انکھی شیدائی
 تسیں جے اک دوجے دے ویری ، اوہ سن بھائی بھائی
 تسیں زبانی گلاں کردے ، اوہ عملاں دے والی
 تسیں پئے ترسو غنچے تائیں ، اوہ باگاں دے مالی
 اوہناں والیاں گلاں ہن تک یاد نیں دنیا تائیں
 اوہناں دی سچائی والا چانن چمکے راہیوں
 تاریاں وانگر قوم دے انبریں کردے رہے رشنائیاں
 بندی بتساں لئی جے باہمن وانگوں لیکھاں لائیاں
 آڈن والے شوق چ آہلنے دا غم کھاوون والے
 بے عملی دی آکڑ اندر دین کھاوون والے

اوہناں نوں تہذیب نے دتی ہر قیدوں آزادی
 کعبے وائوں موڑ لیانندی صنم کدے آبادی
 اج دے قیساں آتے بہارا جنگل دا اِکلاپا
 شہراں وچ گواچ گئے نیں ، سمجھن سفر سیاپا
 اوہ دیوانہ وستی اندر رہے تے ناں رہے بہاویں
 لیلیٰ دے مکھڑے دے آتے سوچاں دے پرچھاویں
 شکوہ ظلم دا ناں ہووے ، لکھ ہوون زور دھگانے
 عشق ازاد جدوں اے ، کیوں نہ حسن ازادی مانے
 توہیں نسل نے ہر اک پڑنوں بجلی وانگ جلاپا
 باغاں تے جنگلاں نوں جس نے پل وچ پھوک مچاپا
 پچھلیاں قومساں ایس نوین آتش لئی بالہ بنیاں
 ملت ختم رسل دیاں اج ٹٹ چلیاں نیں تئیاں
 اج وی جے کر ابراہیمی دین کیتوں لبھ جاوے
 لانبو ، جنّت بن کے تیرے قدساں بیٹھاں آوے
 رنگ چمن دا ویکھ کے مالیا مت کریں حیرانی
 کلیاں وچوں پھٹن والی اے ہن ضو افشانی
 گلشن ہوون لگا اے ہن پت جھڑ کولوں خالی
 خون شہیداں وچوں پھلاں نے مسکان وکھالی
 رنگ اسان دا ویکھ لے بیبا ہندا پیا عنابی
 ایہوای اے چڑھدے سورج دی لشکار نوابی

ہستی دے باغے چوں آمت عملان دے پھل پائے
 کُجھناں تائیں کجھ ناں لبھتا، بیٹھے نیں کُملائے
 کوئی بیجے ، کوئی آگے ، کوئی کٹی جاوے
 کوئی بوٹا باغ دی کُچھڑ وچ دھالان پاوے
 رُکھ اسلام دا پلو پلی اے ودھدا پھلدا رہندا
 صدیاں دی کھیچل دا ثمرہ پھلدا پھلدا رہندا
 وطن دی دھوڑوں پاک پوتّر رہیا اے پلا تیرا
 توں اوہ یوسفؑ جس دی خاطر مصر کنعان چنگیرا
 تیرا ساتھ اے چنگا بھلیا کدے ویران ناں ہوسی
 بانگِ درا دے باہجوں تیرا کوئی سمیان ناں ہوسی
 آپے شمع ، آپے شعلہ ، آپے دھواں یارا
 آنت نوں ساڑ سواہ کر دے گا تیرا وہم نکارا
 توں ایران دے سٹ جاون توں آپ تے سٹ نہیں جاناں
 مے دے نشے نے نال پیالے چپّھا نیئوں پاناں
 تاتاری افسانے ایہو گل پئے دہراون
 بُت خانے چوں کعبے تائیں پاہرو نیں مل جاون
 توئیوں حق دی بیڑی والا دنیا وچ سہارا
 نواب زمانہ ، کالی رات اے ، توں نکا جیہا تارا
 ایہہ بلغاری جوش بھرے اج نعرے آچھے مارن
 جاگن دا اک سدا اہلکیاں دے لئی کھلارن

تیری عقل چ ہووے گی ایہہ خورے دل آزاری
 نئیں نئیں ، پرکھی جانی تیری ہمت تے خودداری
 تیرا کجھ وگاڑ نہ سکےن آویری والیاں کڈوکار
 شمع نہ حق دی بُجھے ، بھاویں باطل مارے پھوکار
 قومیاں دی اوہ اکھوں اوہلے اجے حقیقت تیری
 ہستی دی پڑھیا نور تیری حالی لوڑ بٹھیری
 زندہ رکھتے دنیا تائیں ساہ تیرے دی گرمی
 گل جہان دی قسمت تیری بادشاہی ہٹ دھرمی
 چوکھے کم نہیں کرنے حالی کسراں کریں کنارا
 نور توحید دا اجے مکمل کرنا ایں توں یارا
 نکلیں پھل دی قیدوں ، خشبو وانگر کھتر جاویں
 باغ دی وا دے سوہڈے آتے اپنے پیر نکاویں
 ڈرے وانگ نماناں ناں رہو، جنگل بن وکھاویں
 لہردا نغمہ چھڈ کے پڑھ دے وانگوں رڑھدا جاویں
 بخشیب ہر نیویں نوں عشق دی طاقت نال آچھائی
 کر دنیا وچ پاک مجدد دے نار دی رشنائی
 ہووے ناں ایہہ پھل تے بلبل وی ناں گون گاوے
 دنیا والے باغ چ کوئی کلی وی نار مسکاوے
 جے ساقی ناں ہووے ، متھے ہتھ پئے رکھ کے روؤو
 ہووے ناں توحید دی محفل ، تسین وی فیر نہ ہوؤو

انبر والا تنبو ایسے لئی اے تنیا ہویا
 ایسے نار دی برکت پارون ہرکم بنیا ہویا
 پر بت ، واتے جنگل دے وچ ، میداناں دے اندر
 دریاواں دیاں لہراں ، موجاں ، طوفاناں دے اندر
 چین دا ہووے شہر ، مراکش والا جنگل بھارا
 موہن دے ایمان دا اے ہر اک تھان تے لشکارا
 قوماں والیاں اکٹھاں اگے اوہدی عظمت آئی
 آچیاں کر کے گل اوسے دی کیتی اے وڈیائی
 پتلی اکھ دی ، بھوئیں والی اوہو کالی دنیا
 اوہ شہیداں پاکاں تائیں پالز والی دنیا
 سورج والی گرمی جھلے ایہہ ہلالی دنیا
 عاشق لوکی جس نوں کہندے پین ہلالی دنیا
 تڈرفن ایسے ناں توں جذبے ہوکے وانگر تارے
 غوطہ تیرن وچ ٹبسی مارے جسراں اکھچ تارے
 ڈھال شعور اے ، عشق محبت ہے تلوار ایہہ تیری
 پوری دنیا آتے شاہی آخر کار ایہہ تیری
 کریں مہد زال وفاتے وسین دل وچ میرے
 دنیا کی اے ؟ لوح ، قلم تے کُرسی نوکر تیرے

والدہ مرحومہ کی یاد میں

بھورا بھورا جگ دا اے تقدیر دا قیدی یارا
کیہہ مجبوری تے لاچاری اگے کرے چارا
بے وسئی دے بجھتے انبر، سورج، چن، ستارے
آپو اپنی تھان دے آتے ایہہ مجبور وچارے
وچ بغیچے غنچے دا کھڑ جانا وی مجبوری
اپنا آپ وکھاون خاطر نمٹوں جھان انگوری
گون ہووے بلبل دا، یار دل والی خشبوئی
ایسے پینکھڑ دی گنجھل وچ ہر شے جکڑی ہوئی
بھیت جدوں مجبوری والا اکھٹاں اگے آوے
اتھرواں دا رپڑھ دلاں نوں سوکے ول لیاوے
عیش غماں دا رقص دلاں وچ ڈیرا لا کے بہندا
گون رہ جاندا اے کلا، سر نہیں باقی رہندا
علم سیانف رل کے مارن پنجواں آتے ڈاکہ
جے الہاس دا سیری ہووے دل دی خاطر ساکھ

شبم نئی ہریاں سیرے باگے ول لیاندی
 رت دے اتھروآں دی دولت اکھتاں کولوں ماندی
 میں انساناں دے دکھاں دے بہیت نوں سمجھاں ہائے
 گلے آلاہمیوں کورا ہسو کے فیروںی ساز وجائے
 نت ہمیشاں روون بن کے رہ گئی مورت تیری
 سدھراں تائیں ٹھیڈے مارے پکسی حکمت تیری
 جندِ نمانی روون دھوون تے نہیں آسری ہوئی
 درداں بھریاں لوڑاں ہتھوون عقل نمانی موئی
 ہوکیاں والیاں موجاں ہتھوون چلکے شیشہ تیرا
 اتھروآں دے رپڑھ نے گلا کیتا پلا میرا
 تیری صورت ہر ویلے ای مینوں پئی رواندی
 ویلے دی آچھائی تائیں ویکھ کیویں بدلاندی
 لنگھے ویلے چیتے آئے، تل کے اج بروہیاں
 بچن توں مٹھیر اک واری کیتا مینوں سونہاں
 تیری کچھڑ اندر پلادی سی جد جندڑی میری
 گلاں باتاں کولوں کوری پیسی جان ودھیری
 جھدیاں گلاں باتاں والے چرچے چار چوفیرے
 جس دی اکھوں کیر کیر جانداں موقی اج ہتھیرے
 جین دیاں آچھائییاں آپے آتر تھلے آون
 ماں دی گودی جتھے بچھے بھولے جھے رہ جاون

ٹھہا ٹھہا کر کے ہستی جائے لٹھا فکر ودھیرا
 مڑاوسے ای جنت اندر کیتا آن بسیرا
 چیتے رکھے کہڑا میریاں وطناب وچ تریکاں
 کون کرے گا میری چٹھی آن دیاں اڈیکاں
 تیری قبر دے آتے امّاں کیہہ فریاد لیاواں
 ادھسی راتیں میرے لئی ہن منگے کون دعاواں
 تاریاں دی پڑھیا وچ بیٹھا ، ترییت سی تیری
 میرے پیو دادے دے گھر نوں دتی شان آچیری
 سونے توں وی بوہتی سُچتی جیون وستی تیری
 دین دنی دے واسطے مائے اچھی ہستی تیری
 ساری عمراں میری خدمت کیتی اے توں مائے
 جد میں خدمت جوگا ہويا ، اگے ڈیرے لائے
 سوہنا تے سن سوہنا گبھرو ، اوہ جو آچا لمتاں
 تیری سیوا سیتھوں ودھ کے کردا سی جو امّاں
 اوہ جیون دے کمتاں اندر سانجھا بوہت آچیرا
 تیرے پیار دی مُورت ، جہڑا سجتا بازو میرا
 بالاب وانگر تیرے غم وچ روندنا ڈھائیں ڈھائیں
 رات دے ایس صبروں خالی دل وچ بلدیاں ہائیں
 ساڈی جان دی پیلی اندر جھڑی شے توں کیری
 غم دی سانجھ نے اوہ محبت کیتی بوہت آچیری

کیہہ دنیا دا ماتم خانہ ، کیہہ ویلے دا دھندا
 اج ، بھلک دے جادو اندر قیدی ہويا بندا
 جیون کیناں اوکھا اے تے ڈاہڈی موت سکھالی
 وانگ ہوا دے سستی ہو کے دیوے پئی وکھالی
 لال بُہچال ہنیری بجلی ، دکھ درداں دے سائے
 ویلے والیاں دھپتار ہائے کیہجے لیکھ لکھائے
 جھگی اندر ، محلاں اندر موت نے لائے ڈیرے
 شہراں پنڈاں جنگلاں دے وچ ہر تھاں اہدے پھیرے
 چپ چپیتی تیر دے متھے موت نے آہڈا لایا
 اوہدی لہر دی کُچھڑ سستا ، جھڑا پور وی آیا
 گل کرن دی ہمت اے ، ناں صبر شکر یارانہ
 جیون کیہہ اے ؟ گل گھوٹو اے ، یاں فیر اک ہرجانہ
 قافلے والی گھنٹی کیہہ اے ، روون دھوون ہائیں
 بھتیاں اکھتاں دا سرمایہ ککھ وی پاتے ناہیں
 آزمائش دا ویلا اوڑک آپے ای مُک جاندا
 اسماناں دا پڑدا نت ای وکھرا روپ وکھاندا
 کیہہ ہويا جے باگے اندر پھتلاں گلوپ پاڑے
 کیہہ ہويا جے بلبلی اپنے کڈھدی پئی اے ہاڑے
 پت جھڑ والیاں ہانواں جھڑے پنجرے ڈکیاں ہوئیاں
 آہناں جھاڑیاں نال وی آخر گل کرن خشبوئیاں

کیہہ ہویا جے وچ 'سواہ دے دبے گئے چنگیاڑے
 مٹی والی مٹھ نے آخر کد تک پانے ہاڑے
 آنت حیاقی والی اگ نے رہناں نئیں سدائیں
 کیرچی کیرچی جہڑا ہووے اوہ تاں موتی ناہیں
 قدرت والی اکھ پئی ہردم جیون نوں 'رشناوے
 ہر شے دی فطرت ایہدی رکھسوالی کردی جاوے
 موت دے ہتھوں سٹ سکدا جے نقش حیاقی والا
 ایڈا عام نہ کردا اینوں ویلے دا رکھسوالا
 موت نمائی سستی ڈاہڈی کجھ نئیں ساڈا لیندی
 'ستے ہوئیاب جیون دے وچ نئیں خرابی پیندی
 ایہو چور اے غافل تیرا موت چ لکیا ہویا
 نقش دے فانی ہون دا مطلب ہے اک وکھرا ڈھویا
 پانی آتے نقش ہوا دا ، جنّت دا نظارا
 موجاب جس دم 'ٹٹن ، بلبلا فیر بناون یارا
 لہر دی جھولی پہلوں بلبلا اپنے وچ لکاوے
 کیناں قہر کرودھ کما کے فیر اوہ نقش مٹاوے
 اپنا نقش دوبارا پیدا جیکر ناں کر سگدی
 اپنے بلبلی ولوں 'مڑ اوہ تھوڑا جنّاں جھکدی
 ایس چالاکی دا سوچو کیہہ اثر آساری آتے
 ایہہ ہوا دی 'حجّت اے بس زورا داری آتے

ستکار دی اے ہستی کٹھنی ماری نت سدائیں
 سوہنے توں سوہنے دی سدھر اچھی یہدے تائیں
 پارے وانگوں ترفن ہائے انبر والے تارے
 راتوں والے بہار نوں چکی بیٹھے نیں انگیارے
 گوڈیاں وچ سر لے کے بیٹھی عقل جھرے پئی یارا
 انساناں دے مکتن اندر ایہدا ہے جھلکارا
 عرشاں ولے تکدا بندہ مڑ کے تکتن والا
 ماکاں نالوں وی کجھ آچھے مقصد رکھن والا
 قدرت دی محفل نوں دیوا بن کے ایہہ رشناوے
 وچ اسماناں جس دی فطرت نقطہ بندی جاوے
 اپنی اج تندی پاروں سچ اے پئی کٹراندی
 اپنے ناخن نال جو ہستی والا ساز وجاندی
 لانبو کیہہ اے ! ٹھنڈا انبر دے انگیاں نالوں
 دستو کھاں مڑ اپنا سورج گھٹ اے تاریاں نالوں
 دھوڑدے پیٹھاں رہ کے پھل دی اکھ کدے ناں سوندی
 ودھن تے پھلن والی اکھ تے دکھ کدے ناں سوندی
 ایس دانے وچ جیون والا بھانبر لکیا ہویا
 اپنا آپ وکھاوون خاطر اوہ مجبور اے گویا
 قبر دے ٹھنڈے پالے توں ناں پاوے غم ہمیشاں
 مٹی دے وی پیٹھ نہ بھلے اپنا کتم ہمیشاں

بن کے پھل تے اپنی تربت وچوں باہر آوے
 موت دے کولوں اپنا چولا لے کے پیا ہنڈاوے
 سچسی گل اے تربت جھڑی طاقت نوں وڈیاوے
 اسماناں دی گردن آتے پکڑ کمنداں پاوے
 موت دی کُچھڑوں جہم کے جیون نواں نکور مداندا
 سیندر دے پڑدے وچ جاگن دا پیغام سناندا
 آڈن والے آڈدے پئے نیں خوف ذرا نئیں کھاندے
 پر چھنڈن نوں موت دا سِرناواں نیں لوکی آہندے
 موت دا دارو کدھرے وی نئیں کھندے دنیا والے
 بھاویں پھٹ جدائیاں والے ویلا سیٹ وکھالے
 دل دے مر جاون دی آوستی ہے قدرت دا بھاناں
 شام ، سویر دی بندش ہتھوں ہے آزار نماں
 ویلے دا جادو ناں روکے ماتم پیڑاں والا
 پھٹ پیجر دے ، تیغ دا مرہم لبھے بڑا اکھالا
 اچن چیتی جدوں مصیبت سر آتے آجاندا
 لہر دے وانگر اکھ نمانی پئی ہلےورے کھاندی
 جی کٹرلاون پیندا آپے رونددا ڈھائیں ڈھائیں
 ابل کے آجاوے دل دا لہو اکھاں دے راہیں
 بندہ صبر شکر توں خالی ناہیں دکھتوں بچیا
 آن سونہواں احساس اے ایہدی فطرت اندر رچیا

عدم دا سُونہواں بُندا ناہیں ایہہ جوہر انسانی
 اکھ توں اوہلے ہو جاندا اے ، پَر نئیں ہندا فانی
 غم دا ہڑہ ایہہ جیون دی پونجی کردا گردا بے
 ایس لطیف احساس دا پانی لگدا وانگ سَرابے
 اہلک دی خاموشی ناہیں ہانواں نوں دم کرنا
 سوہن پنے دا بہیت اے سجنناں اکھ ج ہنجو بھرنا
 مشرق دے پڑدے چوں سرگھی جلوہ جدوں وکھانندی
 رات دی کالک اساناں دے پاتو دھوندی جانندی
 آگ دا چولا فیر پوا دیندی اے لالے تائیر
 پنچھی نوں ایہہ گیت گواوے ، دے کے آچیاں وائیں
 بلبل دے سینے چوں اپنے گیت آزاد کرائے
 ایسے فجر سُہانی لکھیاں نغمے آن سنائے
 سُتے پٹے نیں پربت ، ندیاں ، پھل ، بغیچے سارے
 بن گئے جیون دی ووہٹی دے جانی جان پیارے
 ہستی دا قانون اے ، شاموں پچھتے سرگھی آوے
 بندے والی قبر دی رات نہ کیوں مُڑ فجر ہنداوے
 میری ایس آڈاری پائیاں عرشاں آتے لاوار
 تیریاں یاداں تائیں کیوں ناں فیر اسیر بناوار
 تیری یادوں میرے جی دیاں سہکن ایج فضاوار
 جیوں کعبے دے چار چوفیرے کھلیاں ہوں دعاوار

فرضاں دی زنجیر اے ، جس نوں کہن حیاتی سارے
 لکٹھاں فانی جگاں آتے جس دے نیں جھلکارے
 ہر ہستی دی منزل والیاں اڈو اڈی راہواں
 عقبی تے جیون دا پچھتا کر دیاں بہین نگاہواں
 موت دی پیلی واسطے اوتھے کوئی وی ناہیں تہاواں
 عمل دے بیج موافق ناہیں ہوون پنج فضاواں
 پیکر دی ظلمت دے قیدی تائیرب نوری ڈیرا
 ایڈا سوڑا وی نہیں بندے دی سوچاں دا گھیرا
 تیرا جیون آچن دے نالوں وی بوہتا لشکیلا
 وڈے ویلے دے تارے تور تیرا پندھ سریلا
 فجر دے محلاں وانگر لشکے قبر مبارک تیری
 نورو نور ایہ ڈھیری ہووے ، ایہ دعا اے میری
 انبر تیری قبر دے آتے ہن جو نت وگاوے
 نت سجری ہریاول تیرے گھر دا سوہج بناوے

تصویرِ درد

نئیں احسان سُسن دا لیندی آج کہانی میری
چپ چ میریاں گلاں لکیاں جیہا اے گنگی ڈھیری
تیری پڑھیا اندر لگا کیسا منہ نوں تالا
ڈاڈا ترس رہیا ای ایتھے گلاں کسن والا
کجھ نرگس، کجھ پھلاں والے، کجھ لالے دے بھلے
گلشن اندر میرے قصے تهاؤں تھائیں کھائے
بلبل، طوطیاں، قمریاں سبھناں رل کے رولا پایا
گلشن والیاں میرے دل دی چیک نوں ایج چرایا
پنجو بنیاں پروانے دی اکھوں چانف ڈلھے
سر توں پیراں تیک میں دردی، کھڑا مینوں بھلے
رہا! ایہہ وی گل اے کھڑی، دنیا خاک دی ڈھیری
مرنا میرے وس چ نہیوں، نئیں حیاتی میری
کٹلا ایتھے میں نئیں روندنا، رووے دھرتی ساری
میں اوہ پھل آن، خزاں نے جس دے آتے بگل ماری

ایسے ستدھر وچ ای گھنٹی والا جادو چلتے
 ساہواں بناں ای دل دی گرمی والا رولا ٹھلے
 ایس جہان دے گلشن اندر میں نہیں عیش دا سُونہاں
 خوشیاں جتھے آکے روون میرا اوہ برونہاں
 میرے وگڑے لیکھاں تائیں رووے پئی گویائی
 میں اوہ گل آن بُلتھاں تھلے ، سمجھ نہ جس دی آئی
 تھوہ پتہ نہیں جس دا کوئی مُٹھ مٹی دی بہاویں
 ویر کرودھ دی دھوڑ آن یاں اسکندر شیشے ساویں
 قدرت دا کجھ بھانناں ہے سی جو وی میری ہستی
 آج حقیقت نورانی تے وچ ہنیرے ہستی
 اوہ خزانہ میں ہاں جس نوں جنگل وچ لکایا
 کیہ پتہ اے ، کنٹوں ، کیتھے ، کس دے ہتھیں آیا
 ہستی والے ویلے آگے اکٹھاں کون نواوے
 تیرا اوہ نکئی جنی دنیا ، جس وچ جگ ساوے
 ناں شراب تے ناں میں ساقی ، ناں ہستی پیمانہ
 ہر اک شے دی خاطر بنیسا ہستی دا میخانہ
 دل دا شیشہ دو عالم دے سینوں بھیت وکھاوے
 اوہو آکھاں ، جو کجھ میریاں اکھاں ساویں آوے
 سوہنیاں بولیاں بولن والی ورگی لبتھی بولی
 عرشاں والے پنچھی نال زبان اے میں وی کھولی

ہندوستاناں ! تیرا حالا مینوں پیا رلاوے
 تیرا افسانہ اے ڈاہڈا عبرت ناک اکھواوے
 ایہجا دتا روون مینوں ، وخت میں جھولی پایا
 ازل دی کافی دے حرفاں نے نوحہ خوان بنایا
 مائی ! ایس بغیچے اندر پھل پتر ناپ چھوڈیں
 تیرے لیکھاں اندر جو کجھ نظریں آوے وڈھیں
 انہر کھڑتے دی بانہہ اندر بجلی تندے لکاوے
 وچ نشیمن بلبل کدھرے غافل ناں ہو جاوے
 غافلا ! سن لے واج مری نوں ، ایہجی گل سناواں
 آڈن والے جان وظیفہ رکھن جہدیاں چاہواں
 دیس لئی کجھ کر بے سمجھا ، قہر ای آون والا
 اساناں تے رولا تینوں مار سکاون والا
 چپ کدوں تک وئی رکھنی ، کر لے ہاڑے آچھے
 تون دھرتی تے وسیں ، فلک تے پہنچن نغمے سُچھے
 مٹ جانا جے نہیں سمجھنا ہند دیاں وسنیکار
 کسے کہانی اندر ایہدیاں ہونیاں تہیوں چیکار
 ایہو قدرت دا قانون تے ایہہ فطرت دا کارا
 جہڑا عمل دی راہ تے ٹریسا ، اوہو بنیا پیارا
 اپنے سینے والے سبھے پھٹ میں اج وکھاناں
 رت دے اتھڑ ڈوہل کے پرھیا نوں گلزار بناناں

اندر لے بھانبڑ توں ہر اک دل دی شمع جگانی
 تیری کالی رات میں سجناب ! چانن وانگ بنانی
 کلیاں ورگی صورت میری ، دل درداں دا سُونہاں
 مٹی والی مُٹھ کھلاراں ، ہر تھائیں ، ہر جُونہاں
 کھلے ہوئے تسبیح والے دانے پین پرونے
 اوکڑ دُکھ دے آون پاروں بندے سوکھے ہونے
 دُکھاں والی محفل اندر رہن دے مینور رُجھا
 داغ پیار محبت والا ہُن نہیں رہنا گُجھا
 جو کجھ میریاں اکھٹاں ڈٹھا ، جگ نوں اوہ و کھانا
 تینوں وی میں شیشے وانگر کرناں نمتوں جھانا
 ویکھن والی اکھ نے ڈٹھا پڑدے اندر لُکیا
 ویلے دی مرضی دا جھیڑا ایہدے نیڑے ڈھکیا
 دل نوں محفل ولے رکھیا اپنی نظراں تائیں
 جو محفل توں باہر ہے سی ، ہرگز دسیا تاپیں
 سوہنیاں قوماں دیاں اداواں تے ہیں صدقے واری
 اپنے آپ دے ولے توں تے کدے نہ جھاتی ماری
 بے سمجھا تون چھڈ تعصب دُنیا دے وچ رہ کے
 بیٹھ رہیا این قوماں تائیں مندا چنگا کہہ کے
 سوز حیاتی والے نور ایہجی آواز بناویں
 ہرمل والے دانے اندر اپنا آپ لُکاوین

دل دی دُنیا توں کیہہ لینا رنگاں نال سجا کے
 بے عقلا ! توں شیشے آتے رکھی سہندی لا کے
 دھرتی کیہہ ، اسان وی تیرے بھیڑ پنے توں رووے
 حرف قرآنی قہر خدا دا سُولی ورگا ہووے
 مولا دی توحید دا وعدہ تیری جہہ بُھلایا
 عقلاں دے بُتتاں نوں مُورکھ چکّ خدا بنایا
 جیکر کُھوہ دے اندر تینوں یوسفؑ نظریں آیا
 بھیڑیا ! توں آزاد اک بندہ ، قیدی چکّ بنایا
 کرنا ایں رنگین بیانی ، بہہ کے منبر آتے
 تیرے وعظ دے چرچے سارے گلاب اندر سُتے
 ہنجو بہریاں اکھٹاں تائیں ایہجا حُسن وکھا دے
 رونا بخش دے شبنم نوں ، پروانے نوں تڑفا دے
 حرص ہوس دیا کُٹھیا ! تیرا مقصد نئیں نظارا
 ہے انسان دیاں اکھٹاں لئی وکھرا بنیا کارا
 کیہہ ڈٹھا جے تیرے تائیں ڈٹھا کل زمانا
 شاہ جمشید نوں دسیا ناپیں جَم دا اصل ٹکانا
 فرقہ بندی والے رُکھ نوں ایہجے لگن میوے
 آدم نوں جو پھل بہشتاں اندر رہن نہ دیوے
 سورج دی کیرناں نئیں دتی پھل نوں اک وی پتسی
 نال آڈا کے لے گئی شبنم ریجھار دی پڑچھتسی

پیار محبت والے زخمی ابھتے ساہ نئیں بھر دے
 ایہہ پھٹڑنیں اپنے وچوں اپنا دارو کردے
 پیار محبت دی چنگیاڑی دل نوں نور بناوے
 نکئی جنئی کھیچل ابدی طور پئی اکھواوے
 سدھر والی تیغ دا پھٹ اے دکھاں دے لئی دارو
 مرہم دے احسان توں بچنا زخماں آتے بہارو
 اپنا آپ بھلا کے نیڑے اسماناں دے ہوواں
 رنگن پھٹئی میری جد اوہ بن گئیاں خشبوواں
 دیس دی حالت ویکھ کے اکھتاں چوں ہنجو نئیں مکے
 تابعداری کرے لکھاری وضو جاں اوہدا سکے
 پھلاں دی ٹہنی تے اپنا آپلنا کینج بنائیسے
 کاہدا چمن چ رہنا، جیکر بے عزت اکھوائیسے
 پیار محبت والی دنیا وچ لکئی آزادی
 میں، توں دا اے ویروا جھڑا اوہدا ناں بربادی
 بے نیازی آکھن ایس نوں، ٹھوٹھا موہدا کرنا
 بلبلیے وانگر وگدیاں ہوئیاں لہراں آتے ترنا
 اپنیاں کولوں اڈ نہ ہوویرے، ایہہ چنگیائی تیری
 جیکر رہنی سدا زمانے تے یکتائی تیری
 بندیاں نال محبت کرنی، ایہہ شراب پیاری
 میرے آتے ایس نے کیتی ڈاہڈی مستی طاری

روگی قوموں پیار محبت کولوں سکھ بندایا
 ستے ہوئے نصیبیاں تائیں ایسے جھون جگایا
 پیار دا جنگل دیس غریبی والا پسا اکھواوے
 ایہہ ویرانہ قفس نشیمن گلشن بندا جاوے
 جہڑی منزل تے جنگل وی اوہ محبت منزل
 قافلہ ، گھنٹی ، رہبر وی تے ڈاکو والا سنگل
 ایہنوں کہندے نیں بیماری ، ہے ایہہ روگ اولّا
 ویلے دی اوکڑ نوں ایہو پا دیندی اے ٹھلا
 دل نوں ساڑ سواہ کر دینا ، نور دے وانگر ہونا
 سڑکے پروانے نے پرھیا دے لئی چانن ڈھونا
 اک سھپن ہر شے اندر سانوں نظریں آندا
 ایہہ فرہاد دی صورت لگے ، ایہہ شیریں اکھواندا
 قوم قنون دیاں وتھار پایا سلاک وچ آجاڑا
 میرے دیس دیاں وسنیکاں نوں وی ایہدا ساڑا
 درد کہانی ڈاہڈی لمتی ، چپتاں بخشے مینوں
 نئیں تان جبھ نمانی ہور وی گلاب دستے تینوں
 رماں ، بھیتاں والے رشتے سبھے دور سدھائے
 میں تان بھیت کہانی والے چپتاں وچ سنائے

خضرِ راہ

میں دریا دے پتے تے اک راتیں آیا ہویا
بے چینی نور اپنے دل دے وچ لکایا ہویا
نمسی وا تے رات چپیتی ، لہراں نرم نروئیاں
پانی دی تصویر دے آتے رنگتاں لکھیاں ہوئیاں
بال پنگھوڑے اندر جسراں کوئی سوں سوں جاوے
ڈوبنگی تھان وچ سوجاں والا لہرا بہوں بہوں جاوے
رات دے منتر پنچھی آہلنے وچوٹ کیل بہائے
تارے ، چن دے جادو ہتھوں ہے سن کجھ کجلائے
کیہ ڈٹھا میں خضرؑ سہانا سٹے پیا لشکارے
جس دی بڈھی صورت آتوں لکھتاں گہرو وارے
آکھن لگا جے توں ازلی بہیتاں تائیں لوڑیں
سبھ کجھ نظریں آوے دل دی اکھ جے کھلی چھوڑیں
سندیان سار ، مرے دل اندر بہانبر آچا ہویا
ایہہ جواب سنایا ، میں ساں بہالاں ہتھتوں مویا

تیری اکھ آہناں طوفاناں دے ہے مگر خیالی
 جنمہاں والے رولے وچ سمندر ستے حالی
 کندھ یتیم دی ، پیڑی اک مسکین دی رمز بنائی
 تیرے ساوین حیرت کھاندى ، موسے^۴ دی دانائی
 چھڈ آبادی ، جنگل دے توں اندر ڈیرا لایا
 تیرا جیون رات دن دن دا قیدی وی اکھوایا
 بہیت حیاتی والا کیہ اے ؟ کہڑی چیز اے شاہی ؟
 کھیچل تے سرمائے اندر کاہدی ہتھو پائی ؟
 پچھلا چولا مشرق والا ہویا لیرو لیراں
 نویاں قومیاں والے گبھرو پھر دے وانگ فقیراں
 رہیا سکندر آب حیاتی دے چشمے توں کورا
 اوبدی فطرت تائیب ہن وی آساں والا جھورا
 دین نبی^۵ دیاں لہجیاں ویچن ہاشمی آنکھیاں والے
 مٹی لہو دے اندر رلدے ترکی ہمتاں والے
 ابراہیمی نسل وی اے ، بھانبر نمرود نکارا
 فیر اج خورے پرکھن والا ویلا آ گیا یارا

جوابِ خضر^۴

میرے جنگل وچ پھرن دی کیوں حیرانی تینوں
 دم دما دم جیون والی گل پسند اے مینوں

اندر لُکھیا ہویا این توں ، ڈٹھتا نہیں نظارا
 جد صحرا وچ قافلے دا گھڑیال اے وچدا یارا
 ریت دے ٹبیاں آتے کسراں ہرن کلیلاں کردے
 نمے پندھ دے راہیاں پلے نہیں سمیان سفر دے
 کیویں وکھالی دتی آکے وڈے ویلے تارے
 جبرائیل^۱ دا متھتا جسراں انہروں ڈلھکان مارے
 جنگل دی خاموشی اندر سورج کدوں تھکایا
 ابراہیم^۲ دیاں اکھتاں نوں جہنے می رشنایا
 پانی دے چشمے تے کیتا قافلے کیویں اتارا
 ددھ تے شہد دی نہر دوالے جسراں جوہن یارا
 پیار محبت دے سودائی لبھتن سدا ویرانے
 توں آبادی اندر بہہ گئیوں پا کے سچے بانے
 جیون والا جام ہمیشاں حرکت وچ سہاوے
 ایس بہیت نوں لبھتے جہڑا ، نت حیاتی پاوے

زندگی

وادھے گھائے دے فکراں توں آچسی بوہت حیاتی
 اک حقیقت اصلی جیون ، سچسی بوہت حیاتی
 آج کل والے ٹوپے اندر ایہہ ناں سنیں سنائیں
 ہر دم ٹردی پھردی رہندی رنگاں بھری سدائیں

جیکر زندہ ہیں تے اپنی دنیا آپ وساویں
 کُن وچ بھیت اے جیون والا ، بندیا بُہل نہ جاویں
 جے فرہاد تون کوئی پُچھتے دس کہاں کیہ اے جیون ؟
 پریت کٹے کے ددھ دی نہر وگان دا ناں اے جیون
 ماڑا ہووے تاں بن جاندا اے سُکا سڑیا کھالا
 ست سمندروں اچّا ہے وے چین آزادی والا
 اپنی وڈیائی دے پتھوں اپنا آپ وکھاندا
 کیہ ہویا جے جیون مٹی دا اک بُت اکھواندا
 ہستی دے گرداب چ تیری بُلیلے وانگوں پھیری
 جیون کیہ اے ؟ ایس زمانے وچ آزمائش تیری
 کچّا این ، جد توڑی تون این مٹی دی اک ڈھیری
 پُختہ بن جاویں تے مُڑ تون اک تلوار تکھیری
 حق تے سچ دے لئی سرن دی سدھڑ جہنوں ہووے
 ڈھویا نت حیاتی والا جُشے اندر ڈھووے
 پھوکے اوہ اسان زمیناں بہار وی سر تون لاہوے
 اپنی بھوئیں وچوں اپنی دنیا پیا وساوے
 جیون والی گُجھی طاقت باہر وکھادے یارا
 تاں جے ایہہ چنگیاری سُٹے تھان تھان تے لشکارا
 مشرق والیاں دھوڑاں لشکن آتے ، سَجّے ، کتھہرے
 فیر بدخشاں اوس گواچے لال نوں مُڑ کے لبھے

رات دے اتھروآں دے قاصد گتھلیں انبر ولے
 تاں جے تاریاں اندر تیرے بھیتی ہون سولے
 ویلا ایہہ قیامت والا، لالے اپنا چارا
 کوئی عمل جے تیرے پلے، کر دئیں اگے یارا

سلطنت

آ دستاں میں تینوں سبھے بھیت حکومت والے
 طاقت ور قومیاں نور لبھے ایہو طاقت چالے
 جیکر کدھرے جاگن لگے محکوماں دا حالا
 فیر سوان دیندا اے آپنوں جادو حاکم والا
 غزنی جادو جو غلام ایازی نور موہ لیندا
 محبوباں دے نخرے نخرے سارے ای کھوہ لیندا
 اسرائیلی رت جدوں وی بوبت آبالا کھاوے
 سامری والا جادو فیر کلیم^۴ دے نیڑے آوے
 سجدی اے سرداری اوسے ذات پاک نور پیارے
 سچا حاکم اکتو پیگا، باقی نیت بُت سارے
 فطرت دی آزادی نور ناں بھنڈیں نال غلامی
 کد چھنڈیں گا باہمن نوں وڈیاون والی خامی
 مغرب دا جمہوری دھوکا اوہو ساز پُرانا
 جس دے پڑدے اندر چودھر والا زور دھنگانا

جِن اے ظلم دا جمہوری چولے وچ لڈی پاندا
 نیلم پری دے رُوپ چ تیرے دل تائیں گرماندا
 کاہدی مجلس ، کیہ صلاحواں ، ایویں بس اک رولا
 مغرب والی حکمت سجناس نیندر ورگا جتھولا
 پڑھیا اندر نگھٹیاں گلاب جی نوں لاون پالا
 ایہو اک سرمایہ داری کول اے ڈھنگ نرالا
 رنگاں تے خشبوواں والے دھوکے گلشن جانے
 واہ بے سمجھا ، پنجرہ وی اے نشیمن تیرے بھاتے

سرمایہ اور محنت

جا ! کسے بندے مزدور نوں دیویں سک سنھیڑا
 خضر ہوراء دا ایہہ ای سنیہا ربی اک سنھیڑا
 پاڑا ! تینوں لٹ کے لے گئی ایہہ سرمایہ داری
 ڈھڈ وگتے نے ڈھڈ بھریا ، قسمت تیری ہاری
 مالک سیٹھ اے محتیاں نوں آجرت ایج دواندا
 دولت مند غریباں تائیں جوین زکوٰۃ پچاندا
 سرمایہ داراں نے تینوں گھوٹ کے بھنگ پیائی
 توں سمجھیں ایہہ شہد دا ٹھوٹھا ، تینوں خبر نہ کائی
 فرقے ، رنگ ، نسل تے قوم نے ڈاہڈے ریپھڑ پائے
 چودھر پنے نے تیرے منہ تے کیہجے تھپڑ لائے

توں بے سمجھا جھوٹھے بُتوں دی شکلاں تے مویوں
 جیوں دی پونجی لٹوا کے ککھوں ہولا ہویوں
 مکر فریبوں بازی جتسی ہے سرمایہ داراں
 سدھ پنے توں مزدوراں نے کھاہدیاں ڈاہڈیاں ماراں
 آٹھ بوہ، دُنیا دی محفل دا طور طریقہ وکھرا
 کہندے چڑھدے اندر تیرا واجا وجیا وکھترا
 ہمت والے دریاواں نوں وی ناں بنھن پلے
 کد تک کلیاں وانگوں رونے تیرے لیکھ کولے
 ویلے دے جاگن دا نغمہ عشرت لئی بہانا
 جہم، اسکندر والا قصہ کد تیکر نادانا!
 سجرا سورج ہن ای چڑھیا، چھوویں نواں ترانا
 کد تک ڈبے تاریاں دے توں توین کریں آسانا
 رت بہار دی مالی تائیں ہتھ بنھ عرض گزارے
 کد توڑی پھٹلاں دے پھٹاں لئی مرہم دے چارے
 نکل کے شمع والی قیدوں ہن ناں کریں اندانی
 اپنی دُنیا اپنے چانف وچ بنا نورانی

دُنیا ئے اسلام

ترکاں، عرباں والیاں گلاں دا اے چٹھا کھٹلا
 سوز تے ساز اسلامی سینوں اجے دی نہیوں بھٹلا

ابراہیمؑ دا ورثہ لٹ کے لے گئے نیں عیسائی
 گرجے والی نینہ دی اٹ وچ عربی خاک سہائی
 بدنامی دے اندر سوہے چیرے والے سوئے
 نازاں والے اج نیازاں توں مجبور نیں ہوئے
 اج فرنگی ساقی پیرس وچوں آسے لیاوے
 جس دی گرمائی توں ہر شے پنگھر پنگھر جاوے
 ساڈی قوم نوں مغرب والا دھوکا اے نشیاندا
 سونے تائیں گاز اے جسراں ٹوٹے کر دا جاندا
 لہو مسلماناں دا پانی وانگر سستا ہویا
 دل دی بے چینی دا پنچھی بوہتا دور کھلویا
 ہر بنیاد پرانی آتے جھڑا محل آسارے
 توں کیہہ سمجھیں، پہلاں اپنی ہر نینہ ہتھیں مارے
 ہتھوں نکلی گل جدوں، مڑ قوم نے اکھ آگھیڑی
 مولا دتیاں اکھیاں، ویکھ لے لبھی قسمت جھڑی
 گھائے ولتے مول نہ جاویں، اپنا آپ گواویں
 کیڑی ہو کے وی داؤدؑ دا بہار نہ سرتے چاویں
 قوم دے ایکنے اندر سجننا، مشرق دا چھٹکارا
 توں ایس گجھتے بہیت دا جانو اجے وی نہیوں یارا
 حرم دی راکھی دے لئی سجننا، مومن آکھو ہوون
 سبھے مسلم رل کے حق دی خاطر آٹھ کھلوون
 رنگ، نسل تے قوم دی وتھیاں جو پاوے مر جاسی
 ناں کوئی ترکی، تے ناں کوئی عجم عرب دا واسی

مذہب دے وچ نسلان والا ویروا جیکر پانا
 راہ دیاں دھوڑاں وانگر بندیا توں آخر مٹ جانا
 دنیا وچ خلافت والی سُر کے نینھ ٹکاویں
 وڈ وڈیریاں والی ہمت، جگرا کبھ لیاویں
 توں اوہ جہڑا ناں پہچانے ”لکیا“ نال ”جلی“ دے
 پھسیا رہیں نہ کدھرے جھپڑے وچ صدیق، علی دے
 عشق لئی فریاد ضروری، جھڑی آچیاں کر دی
 دل نوں ٹھاکی رکھیں ہن تاثیر وی ہوکے بھردی
 وگدے دریاواں دی اکھچ تک لوہیں تصویراں
 اہدیاں لہراں جاپن کسراں بن جاون زنجیراں
 سفناں جو اسلام نے تکیا سی آزادی والا
 اج مسلمانا! آس خواب دا ویکھیں حال حوالہ
 اپنی مٹی بن جاندی اے بھر دی خاطر جٹہ
 مر جائیے تے سُر لگدا اے ایہ جگ ٹٹا کھسے
 سیریاں گلاں دے شیشے دے وچ آگیڑیں اکھٹاں
 آون والے ویلے دی مورت میں ایس وچ رکھٹاں
 ہے اساناں دے ہتھاب وچ اک فتنہ ازماہیا
 لیکھاں سانویں بندہ اپنی کھیچل لئی گویا
 جے توں مسلم تار سینے وچ سدھر رکھ آباد
 اکھ ناں کھنچے ویلے توں لا یخلف المیعاد

پیام

وائے! میرا ایہہ توں سنہا لے کے جا انگریز لئی
 سوہج نے اڈن دی کھیچل کیتی ، قیدی ہوگئی
 عشق جی توں اگ لاوے ، عقل پیٹھی بخش دی
 عقل دھوکا اے نرا پتر عشق دے پلے کئی
 اکھنے پھٹلاں دی رنگت توں بناں ڈٹھتا کجھ ناں
 نہیں تاں جو کجھ رنگ تھلے سی سہپن سی بڑی
 جو سسیجا وی اے ملیا ، کجھ نہ آس توں کلبھیا
 تیرے جہرے روگی توں نہیں کلبھسی اے چنگی زندگی
 دل دی آستی آجڑی تے عقل قابو آگئی
 کاش نموں جھان ہندا ، مات بازی کہا گئی
 ہے سمندر فلسفہ ، جہدیاں نہ حداں مکیاں
 پیار ، عشق پوراں دیاں لہراں ناں نیڑے ڈھکیاں
 اہدے ٹھنڈے ناز توں دل توں نہ گرمی ڈھکدی
 عشق والی پیڑ اہدے نخرے وچ نہیں لکدی

اک ہرن وی نہیں پھڑبجا جنگلاب وچ گھمیا
 باغ دے واسی نے مکھڑا پھتل دا ناب چمیا
 لوڑاے ہن عشق دے چانن دی دل نوں پہنچے
 سیس نیواں کر کے ایسے توں مراداں کبھی
 سرت نے جد پیر رکھتے اوجھڑاں راہواں تے سن
 دکھ بھری دنیا تے لانبو پانی دی تھواواں تے سن
 اوس اپنے چچ دی بھوئیں توں مٹی رول کے
 عیسیٰ دی اکھٹاں چ پائی بول بھیرے بول کے
 کیناں چر اک چنگ توں لاٹاں دی سدھر رکھنی
 دل دی اوکڑ واسطے ایہ سوہجھ ڈاہڈی سکھنی
 جگ دے وچ عقل آپے وکھتری اک ڈور اے
 وکھرا بلبل دا پر ، شاہیں دا بازو ہور اے
 وکھری اے چنچ جو چگدی اے دانہ خاک چوں
 کیتیاں دے وکھرے موتی دسن افلاک چوں
 اوہوی دل اک چیز جھڑا وا دے وانگوں گھمدا
 دل گلِ نسرین دا نقشاں دی سورت چمدا
 اوہ آڈاری وکھتری جو انبراب نور چیردی
 اک پاسے نہر وگدی اے شہرے دے زیر دی
 سرت پوری دو جہانان نور لکا کے رکھدی
 سوز آدم ، سوز قدسی نور جھکا کے رکھدی
 عشق دے اکلایاں وچ نور ساڈا ڈہلکدا
 خاک دا اے ذرہ ذرہ وانگ شیشے جھلکدا

دل دیاں اکھٹاں نال ویکھیں سیری ہمت دا مقام
 دو جہانان دا اے لکیا ہويا ظاہرا احترام
 وگدی ہوئی تین دے کنڈھے تنبواں نوں گڈیا
 اک آتش جنہے سبھ کیچھ ساڑ کے سی چھوڈیا
 ہن آساڈے جی دے لانبو بن گئے چنگاریاں
 سک، ریحہاں، سدھراں دے پیچ اندر ساریاں
 آیس ویلے عشق پوری حرص دے وچ خوار نیں
 بندہ شکر وچ پھسٹیا کیتھے اج ایتبار نیں
 جن ایہو جنگ تے پرھیا نوں ہے وڈیا گیا
 تیغ دا پھٹ سجناں دے کالجے تے لا گیا
 ساز دے نغمے تے پی کے رقص ایہہ کردا رہیا
 انگ ساکان والے لہو توں جام نوں بھر دا رہیا
 ویلے دی ایہہ لوڑ وڈی انقلاب آ کے رہوے
 جگ دے بڈھے سریر آتے شباب آ کے رہوے
 مہر شاہی ٹر گیا، لٹاں وی سبھتے مکیاں
 تاج اسکندر دیاں ٹھاٹھاں وی تھائے ڈھکیاں
 محل ہن پرویز والا ایے لیا فرہاد نیں
 محنتاں نیں سرخرو تے شہنشاہ برباد نیں
 ہو گیا یوسف آبری، تختِ عزیزى لبھیا
 ہن کسے تھان آتے نہیں حسنِ زلیخا پہنیا

پڑدیاں دے بہیت سارے اج ساویں آگئے
 محفلاں والے سُخن توں کنیاں کترا گئے
 غور کر کے ویکھ ، جے کر آکھ تیرے کول اے
 ہن حیاتی دی زباں تے وکھڑا ای بول اے
 ویکھ لے ، سٹی پیرانی وچ موتی آن دے
 آج ذرے تاریاں وانگر نیں موجاں سان دے
 جھڑا دانہ بھوئیں دے پیٹھاں اے سُتا لگدا
 اوہدے قدساں وچ چانن اوہ دلاں نوں ٹھگدا
 پربتاں نوں ویکھنا وان بوہت ہولے بن گئے
 ہرگھڑی کمزور تنبو وانگ جسراں تن گئے
 چرخ جس نوں چک نئیں سکدا ، اوہ آیا انقلاب
 ویکھ لینا ایس تائیں کر نہ سکے بے نقاب
 اوہ ہے دانش ور جو ویکھے گرد وچ لکھا سوار
 تار دے ہاتن توں سمجھے گیت نغمے دا وقار
 وگدی ہوئی تین حیاتی ، ایس نے وگنا ہمیش
 ایس بُدھی شمع گبھرو وانگ ہے جگنا ہمیش
 جو وی اے بیکار ، اوسے نے فنا ہو جاونا
 جھڑا پلے کتم رکھتے ، اوس آتے آونا
 ویکھنے لئی عشقِ سر توں پیر تیکر آکھ اے
 ایہہ سہپن لک نہ سکے ایہدی ساری دکھ اے

جھڑی بھوئیں وچ میری اکٹھ ہنجو بوئے نیں
 اوہو اتھڑر لہو بھرے دھرتی تے سوتی ہوئے نیں
 کالیاں راتاں نے دتسا فجر دا مینوں سندیش
 لے لیا شمع نے بچھ کے نور سورج توں ہمیش

ذوق و شوق

دل نگاہواں دی حیاتی ، صبح دا سُہنا ساں
نور دے موگھے نیں سُورج والے چشمے توں رواں
مُتدھ دا سُہنا سُہتپن چاک پڑدے کر گیا
اک نظر دا چٹل جانا دل چُ خشیار بھر گیا
رات ویلے بدلاں نے ہمتاں نور چھوٹیا
پربتاں لئی ساز و نتوون دا اے کڈھیا
آگ ایدھر بُجھ گئی ، اودھر تناواں ٹٹیاں
پیڑاں ایتھے کینیاں ای کارواناں سُٹیاں
آنج تے جبریلؑ دی آواز ہے تیرا مقام
جہڑا ایتھوں اڈّ ہویا ، اوس نورِ ملیا دوام
زندگی دے پڑچ کوئی غزنوی نیں لبھدا
کدّ حرم وچ سومنااتاں والا بُت اے پھوٹدا
کنہوں کستاں ایہہ حیاتی لہر میرے واسطے
ایہدیاں سبھ ٹکراں نیں قہر میرے واسطے

سوزِ عربی گل دا نہیں سازِ عجمی و جیسا
 نابِ عجم ول تکّیا، نابِ عربِ دل تے سَجیسا
 عرب والے قافلے وچ اک علیؑ جایا وی نہیں
 پڑھ اُجے دجلہ فرات اندر کوئی آیا وی نہیں
 عقل، دل، اکھاں دا مرشد عشق ہے اکھواوندا
 عشق ناں ہندا تے مذہب بُت کدہ بن جاوندا
 صدقِ ابراہیمؑ عشق ہے، عشق ہے صبرِ حسینؑ
 جنگ والے معرکے وچ عشق ہے بدر و حنین
 چر دے مغروں ویلے دے حرفاں دا تھم اے ہایا
 مہک رنگ دا قافلہ اے تینوں لبھن چلیا
 وچ مدرسے پڑھن والے کیچھ نہ اکھوں ویکھ دے
 میکدے وچ رہن والے چودھری نیں لیکھ دے
 میں ہاں اوہ، میری غزل چون اگ دا لبھتے سراغ
 میریاں گلاں گواچے ہوئیاں لئی بنیاں نیں چراغ
 وا فجر دی گھاہ تے کنڈے پر گھڑی آچے کرے
 میرے ساہواں دے وچ سدھر ٹھنڈے ہو کے ناں بھرے
 دل جگر دی رت نے ہے میری صدا نورِ پالیا
 ساز دے تاراں چ لہو فنکار والا ڈھالیا
 و ہل کیچھ اتانیاں دی دل دے وٹے سٹ ناں
 چلکدی زلفاں دے گھنگر تاں وی ہندے گھٹ ناں

لوح قلم وی توں این یارا ، جسم ہے تیرا کتاب
 رنگ دا ہو کے منارا ، بلبلایا بنیسا شتاب
 پانی مٹی والی دنیا تیتھوں ظاہر ہو گئی
 ریت دے ذرے دی ہستی بن گئی سورج جہی
 سلیم سنجر والی عظمت وچ اے لشکارا ترا
 حضرت بسطامی وانگر جگ ہے اج سارا ترا
 بندگی والا جے بڑھ نہ شوق اندر مہکدا
 فیر سجده بکلاں دے وچ ناپت مہکدا
 ناز بھریاں اکھیاں توں میں مراداں لبھیاں
 عشق دے حصے حضوری آئی ، عقلاں پتھیاں
 مہر دے چکتر توں جگ آتے پنیرا ہو گیا
 جلوہ ساویں آکے ، بخشش ویلیاں نوں ڈھو گیا
 تیریاں اکھیاں دے اگے لنگھیا ویلا تمام
 علم ڈاڈا دور میتھوں ، جس طراں ہووے حرام
 جنگ پچھلی میرے دل دے وچ تازہ ہو گئی
 سرت نمون جھان ، رحمت منہ دا غازہ ہو گئی
 عقل حیلے نال لے جانیدی اے اوجھڑا راہ تے
 عشق والا آخری مُتھہ اکھ والی چاہ تے
 وصل توں ودھیا وچھوڑا سوز سزاں وچ وی
 وصل سدھتر نوں مُکاوے ، ہجر رکھے کھیچ وی

مہیل ہندا فیر اکھتاں آچیاں نہیں ہوندیاں
 لبھ کے حیلہ بہانہ ڈاہڈیاں ای روندیاں
 سدھراں دا تاء وچھوڑا رولا رپتا رکھدا
 قطریاں دی آگیا لہراں دا کھپتا رکھدا

مسجدِ قرطبہ

رات دن دا ویروا اے مُورتاں دیاں ٹکڑاں
زندگی تے موت نوں ہے ایس پایا چکڑاں
ریشمی تاراں توں دو رنگاں دا چانن جاپ دا
وصف دی چّسدر بناوے مُہر اپنے آپ دا
مُڈھ ازی ساز والے ، شور وچ اہدی کڑی
ہون والی لہا چڑھا تے ایس دی مُورت جڑی
تینوں وی ایہہ پرکھدا اے ، میرا وی نیندا امتحان
رات دن دے سلسلے تے وسدا اے سارا جہان
مُتوں این جے چالاک ، میں وی تیتھوں کوئی گھٹ نہیں
تیرے میرے لیکھ اندر موت والی سٹ نہیں
تیریاں راتاں چ نہیوں کوئی ہاڑے دی کنی
مارنی این ویلے دے ہتھان تے نیزے دی انی
اول آخر ، ظاہر باطن ساریاں مُک جاونا
نقش پچھلے تے نویں فانی این منزل پاونا

ایس مُورت نے ہمیشہ رنگ نور چمکاونہ
 جد کدے وی رب دے بندے دے ہتھیں آونا
 بہاوین ہن ویلے دی لہر اے تیزی پلے رکھدی
 عشق دے پڑھ اگے حیثیت اے ابدی ککھدی
 پیر ویلے دا اے بہاوین عشق اندر ٹھگ دا
 ایتھے کئیّاں ویلیاں دا ناب نشاب وی مُک دا
 عشق دل میرے نبی^۶ دا ، عشق ساہ جبریل^۴ دا
 عشق مولانا^۵ دا اے سُنیہا ، عشق رب نوں کیل دا
 عشق دی مستی اے پھلاں دا بدن لشکاری
 عشق سے جیون دے ٹھوٹھے وچ اے ڈہلاک ماردی
 عشق کعبے دا مُلانا ، عشق ڈاہڈائی امیر
 عشق راہواں دسدا اے ، عشق دے لکھاں امیر
 عشق دی مضراب نغمے زندگی دے گوندی
 عشق ولوں چانی ایب زندگی نور آوندی
 قرطبہ دی مسجدے ! ہے ایس تون تیرا سریر
 اہدے وچ ”ہے سی“ نہ کوئی ، ایس نے رہنا اخیر
 رنگ ہووے اٹ پتھر، بہاوین ہووے حرف ”واج“
 لہو جگر دے تون زمانے واسطے بندا اے ”داج“
 پتھراں نور دل بنا دیندا اے قطرہ خون دا
 سوز نوں ایسے ای لہو تون ول آوے کون دا

دل ودھاویں توں ہمیشہ ، پگ ساڑیوں بول کے
 حاضری بخشیں دلاں نوں ، عیب سارے پھول کے
 آدسی دا کالجی وی گھٹ نئیوں عرش توں
 اہدیاں حمدان شروع نیں انہراں دے فرش توں
 نوریاں دے کول بھاویں مسجدیاں دی تھوڑی نہیں
 پرکسے تھان اوہناں دے لئی عشق والا موڑ نہیں
 ہندی کافر میں آں ، میرا ویکھ لے سوز و سرود
 میرے دل اندر سلاماں ، میری جیہ آتے درود
 تیری شوکتِ حسن تیرا ہے بڑی وڈی دلیل
 اک بلندی ہے سہپن ، اک جلالت ہے جمیل
 بوہت پسکی جڑاے تیری ، تھہم تیرے بے شمار
 شام دے صحراچ جسران ہے کھجوراں دی قطار
 تیرے درتے طور والا نور دل نوں ٹھگدا
 حضرتِ جبریلؑ دے جلوے توں اچھا لگدا
 مردِ مومن ہووے جھڑا اوہ نہ تر سکدا کدی
 بہیت سوسالیؑ تے براہیمیؑ اذات دہے پئی
 حمد بھوئیں دی نہ کوئی ، ناب کنارا اوج دا
 نیل دجلہ نقشہ ، ایس دریا دی نیگی موج دا
 ابداء ویلا وکھرا اے ، گل انوکھی ایس دی
 پچھلے ویلے تے پئی لشکے لشکے چوکھی ایس دی

ذوق رکھن والیاں تائیں اے ساقی آکھدا
 مے دیاں تلواراں ولے کوئی وی ناں جھاکدا
 اوہ سپاہی مرد ہے ، جس دی زِرہ اے لالہ
 تیغ دی چھاویں بنی جس دی پناہ اے لالہ
 بندہ مومن دا سارا راز تیتھوں کھلایا
 دن دا تاء ، راتوں دا سڑنا ، جگ آتے گھلایا
 اوہدی ہر اک سوچ سُچتی ، اوس دا آچا اے ناں
 ناز تے اوہدا نیاز اے اوہدی عظمت دا نشان
 ہتھ ہے مومن دا بے شک قادرِ مطلق دا ہتھ
 اوکڑاں ، دکتھاں دیاں نکاں چ پا دیندا اے نتھ
 بھال ویلے گرم ہندا ، گل نرسی دی کرے
 پڑھیا ہووے ، جنگ ہووے ، پاک دل ناہیں ڈرے
 رب دے بندے دا صدق اے اوہ نشان پرکار دا
 وہاں شکاں ول جھڑا جھاتیاں نیٹ مار دا
 ہوش دی منزل وی اوہ ، تے عشق دا حاصل وی اوہ
 جگ دی ولگن دے اندر رونقِ محفل وی اوہ
 شان شوکت دین والی گن دا کعبہ بن گئی
 آندلسی ادھرتی دے ڈھڈاں چوں حرم نوں جن گئی
 انبیراں تھلے پئی لبھے حسن تیرے دی مشال
 پور کدھرے وی اوہ نہیوں ، ہے دل مومن دے نال

پائے ! اوہ اللہ دے بندے ، اوہ عرب دے شہ سوار
 صدق تے ایمان والے مُخلق دی سچّی بہار
 ماڑیاں لسیاں دیاں گُنجھلاں جنہاں نے کھولیاں
 بادشاہی توں اتانہہ ایہہ نیں فقیری بولیاں
 لہندے چڑھدے نوں انہاں نظراں سکھایا جیونا
 مغربی نہیرے دے اندر وی وکھایا جیونا
 آندلسی آہناں دے لہو توں چاننا پئے کبّھدے
 چمکدے متھے آہناں دے تھاؤں تھائیں پہبّدے
 مسکِ یمنی وچّ ہے بُلاہا ہوا دا نچّدا
 اوس دی آواز دا جادو حجازی مچّدا
 تاریاں دی اکھ وچّ اے تیری دھرتی آساں
 پائے ! صدیاں ترن ترے وپڑے چ گونجی تئیں اذان
 کہڑی وستی ، کہڑی منزل آتے آکے بہہ گئی
 ایہہ تری وڈیائی کہڑی گتوں نیویں رہہ گئی
 المنی نے دین دی اصلاح چ گڑبڑ ویکھ لئی
 چھوڈیا نئیوں جس پُرانی کھوج دا نقشہ کوئی
 خاک دے اندر سہائی لاج جھوٹے پیر دی
 فیر نازک سوچ دی کشتی سی موجاں چیر دی
 آپیرسی اکٹھاں نے وی کجھ ویکھیا سی انقلاب
 مغربی تہذیب دا کیتا اے جس خانہ خراب

رُوسی جہڑے پچھلیاں نوں مَن بڈھے ہو گئے
 لے کے اک لَڈت نروئی اوہ وی گبھرو ہو پئے
 مومناں دے جذیباں وچ آج اوہو اضطراب
 کیہہ خدائی بھیت ہے ایہہ، جیبھ ناں دسے جناب
 ویکھیے ایس بحر وچوں کیہہ اے بنے آوندا
 تکیے بُن ویلا کیسراں رُوپ ہے بدلاوندا
 پربتیاں دے آتے بَدل لالیباں وچ ڈبیا
 ڈھیر لعلان والا سُورج چھوڈ کیدھر کھبیا
 کیناں سَدھا گیت ہے سَدھڑ جہی مُٹیاری دا
 ہڑھ دا جو بن دل دی بیڑی لئی اے ٹھاٹھاں ماردا
 آج تیرے کمنڈھے آتے دس وگدے پانیا!
 ہسور کس ویلے دا سُفنا نکددا اے پانیا!
 ہے نوین دُنیا اجے لیکھاں دی بُکل وچ پئی
 فجر اوہدی میریاں اکھوٹاں دے ساوین آگئی
 سوچ دے مُکھڑے توں جیکر کُجھ وی پڑدا چا دیاں
 ایہہ فرنگی چیک آٹھوئن، وخت ایناں نوں پا دیاں
 دکتھ تے اوکڑ نہ جتھے، موت ہے اوہ زندگی
 جس دے اندر رُوح نہ ٹہکے، فوت ہے اوہ زندگی

قوم دے ہتہاں چ ہے اوہ شکل ننگی تیغ دی
 پرکھ اپنے کٹم دی جو کردی رہندی ہر گھڑی
 لہو جگر دے باہجہ پہکیاں بہن سبھے سورتاں
 ابدے باہجوں بہن نہ سکَن گون دیاں سورتاں

طلوعِ اسلام

ٹم ٹم تاریاں والی کدھرے ، ہوون والی کدھٹی
 ابھڑیا اے سُورج ، ودعیسا ہوگئی رات ایہہ کدھٹی
 مشرق دے مُردے دے بدنوں لہو دے سومے پھٹے
 سینا تے فارابی کیہہ ایس راز دے نورے لٹے
 مغرب والے پڑھ نے مُسلم تائیں مومن کیتا
 موقی دے دریا ، تریہہ دے روہڑ دا گلوں سیتا
 مومن نور ہے لبھن والی ہر اک شے نیاری
 ہندی ذہن تے تُرکی شاناب ، عربی جیہہ پیاری
 ببلبل نے جسے نیندر وچ وگتتا غنچہ کوئی
 گون نہ آیا واجاں اندر ، تلخی پیدا ہوئی
 تڑفن والی لگراں آہلنے اندر نئیں بیماری
 پارے دے لیکھاں توں تڑفن دی وکھری نہیں واری
 عیبوں کوری اکھ تری کیوں سوہجاں ولے تکرے
 غازی شیر دلیر دا جگرا اوکڑ تائیں ڈکے

لالے دے جی اندر سدھراں والا دیپ جگاویں
 باغ دے ہر اک ذرے تائیں بھالان اندر پاویں
 مومن دی اکھ ربی رحمت والے سینہ نے دھوتی
 فیر خلیل اللہ^۴ دے بجرچ پیدا ہوئے سوتی
 موسیٰ والے ورثے اکتو جتھے وچ سائے
 ہاشمی لگراں آتے پھل لگن لئی وکھرے آئے
 کابل تے تبریز دا دل ایس ترک شرازی لٹیا
 خشبو وچٹوں وا نے اپنا ساتھی متھیا کٹیا
 ہویا کیہہ جے بہار غماں دے ترکان آتے آئے
 لکھن تاریاں دا لہو پی کے فجران مکھ وکھائے
 جگ و ہاون توں جگ تکنا ڈاڈا اوکھا بھائی
 رت جگر دی ڈلھتے تار دل لبھدا اے بینائی
 سے ورھیاں نرگس نوں پیندا بے نوری تھیں پالا
 باگے دے وچ تان مڑ پیدا ہندا ویکھوں والا
 بلبل ہک اپنی دا ساڑا لے کے گیت سنائیں
 شہبازاں دا جگرا ملنا فیر کبوتر تائیں
 جیون والے گجھتے بھیتاں توں جد پڑدا چکے
 سوز حیاتی والا مڑ مومن دے نیڑے ڈھکے
 قدرت والی جیبھ وی توئیوں ، مان تران وی توں این
 شکاں پٹیا کریں یقین تے ساز سامان وی توں این

مومن والی منزل عرشاں نالوں پراں پریرے
 تارے تیری راہ دیاں دھوڑاں ، آچھے رتبے تیرے
 ازل وی تیرا ، آخر تیرا ، تیرا کُل پَسارا
 توں ربّ پیغامِ اخیری ، آنجے جیون ہارا
 لالے دی ووہٹی نے مہندی تیرے لہو دی لائی
 ابراہیمیؑ نسبت پاروں تیری کُل خدائی
 جیون والی لوڑ دا کارن سچّی فطرت تیری
 جگ دی کُنجھے جوہر دی اے تینوں پرکھ ودھیری
 فانی جگّوں باقی دُنیا ولے لاکے چارا
 جس نوں ملیا لال نبوت توں ایہ اوہ ونبجارا
 لشکاں مارن والی ہمت چوں ایہہ نکتہ آچّا
 توں مشرق دا راکھا سجنّا ! رہبر سوہنا سچّا
 عدل ، شجاعت تے سچّائی ، چیتا کر لے سارا
 ملنا ایں ہن دُنیا دا چدھر ما تینوں یارا
 کم ناں آون وچ غلامی شمشیراں تدبیراں
 ذوقِ یقیں جے پیدا ہووے ٹنڈیاں سب زنجیراں
 ایہدی ہمت والا دستو کون اندازا لاوے
 مومن دی اک نظروں پل وچ قسمت بدلی جاوے
 سوہج سیانف ہر شے والی شاہی یار ولایت
 اک ایمان دا نکتہ کردا ہر اک شے عنایت

ابراہیمیؑ نظراں پیدا ہونیاں مُشکل شیرا
 سینے اندر حرص نکمّی لک چھپ لاوے ڈیرا
 مالک نوکر والیاں وتّھاہا بڑے پواڑے پائے
 فطرت دے قانون دے کولوں ڈر کے مریوں ہائے
 اکتواصلا ، بھاویں نوری بھاویں خاکی ہووے
 ذرے دا دل چیرے ، وچّوں سُورج دا لہو چووے
 عمل ، یقین ، محبت ، آدمّ حق دیاں تصویراں
 جیون والے پڑوچ ایہو مرداں لئی شمشیراں
 اچّی طبع جسے بندے والی ہووے رند خرابی
 دل وچ گرمی ، اکّھ ج پاگی ، جان اندر بے تابی
 وانگ شہباز جو جھپٹے ، نکلے ، بے پرتے بیچارے
 شام دی لامی اندر ڈبے ، بن گئے اوڑک تارے
 جہڑے بوبتے تارو سن ، دریاواں ڈوب وکھائے
 موتی بن کے نکلے ، جنہاں سموت دے دھپے کھائے
 اپنے آپ نوں آچّا جانن والیاں کھاہدے دھکتے
 جہڑے کیمیا گر اکھوائے ، بھوئیں تے متّھے رکتھے
 ساڈا نمّا ، مٹّھا قاصد لیایا جین سنہیڑا
 بے سُرتی نے دتّا اوہنوں عقلاں اندر گیڑا
 کر دتّا بدنام حرم نور پیر حرم دے چالے
 پیر ، گبھرو تاتاری نکلے آچّیاں نظراں والے

اسپانان دے نوریاں منہ ناں لایا بھوئیں تائیں
 من گئے ، ایہہ خاکی زندہ باد اخیر سدائیں
 سورج وانگوں جینا لوڑن لہندے چڑھدے چنٹے
 جیکر ڈبے ایس بنے تے مڑ نکلے اوس بنے
 مات والی پونجی صدق یقین اے بندے والا
 ایہو کھیچل لیکھ نور بدلے ، ایہو سچا چالا
 گناں دے گجھے بھیتوں اپنی اکٹھاں نوں چمکاوین
 اپنے آپ دا جانو ہو کے اپنے رب نوں پاویں
 حرص نے ٹوٹے ٹوٹے کر چھڈیا انساناں تائیں
 پیار محبت نت ودھا کے جگ چ سانجھ بنائیں
 ہندی ، خرسانی ، افغانی ، یاب ہووے توراتی
 توں پتن نوں چھڈ کے ہو جا لہر جوین مستانی
 حساب حساب والی مٹی کالی بگٹی چٹی
 کعبے والیا پنچھیا ! آڈنوں پہلاں جھاڑیں مٹی
 جیون دے میدان چ شیرا لوہے وانگر تن جا
 رات مسہاگ دی آوے تاں مڑ ریشم ورگا ہون جا
 جنگلاں آتے ، پریت وچوں ، لنگھیں وانگ طوفاناں
 گلشن جے کر راہ وچ آوے ، بن جاویں دیواناں
 تیرا علم محبت والا آخر مکنما شیرا
 فطرت والے ساز چ تیرا سر نہیں ہور سچیرا

اج تیکر ہے بندہ بندے دے جالار وچ پھسیا
 اوہ آدم کیہسہ جہڑا آدم پچھتے پھردا نسیا
 ویلے دے لشکارے ہن پئے نظراں نوں چندھیاون
 چھاپاں اندر جھوٹے نگ ، پرکتھوں تیک سہاون
 جس حکمت تے مان سی کردے مغرب والے سیانے
 حرص دے خونئی پنچے اندر تیغ نیں ، مولا جانے
 اوہ ماحول کیوین دس کیتھتے راس کسے نوں آورے
 جس دی نینہہ سرمایہ داری آتے رکھتی جاوے
 عملاں باہجہ حیاتی دوزخ ، عملوں جنّت ہاری
 خاکی اپنی فطرت اندر ناں نوری ، ناں ناری
 ہاڑا سیکھ لے ببل کولوں ، کلیاں دی گنڈھ کھولیں
 تون گلشن دی باد بہاری ، اپنے آپ نوں ٹولیں
 مشرق دے دل اندر اٹھی آفت دی چنگیاری
 اطلس پاون والیاں دے لئی ”عورت“ دھرتی ساری
 آیا گاہک چند نمانی دا ، تون سجناب آویں
 ساڈے قافلے اندر آ کے ویلا جھٹ لنگھاویں
 آ جا ساقی ، شاخاں آتوں سوہنیاں واجاں آئیاں
 رت بہار نگار بنی اے ریجھاب پیلاں پائیاں
 صحراواں دی وادی اندر بدل تنبو لایا
 آبشار دا گون پربت دی ٹیشی توب آیا

ساقی دیاں اصولاں آتوں اپنے سر نوں واراں
 سوہنے نغمے گاؤں والے آئے آنتھ قطاراں
 زاہد کولوں پاسہ موڑیں ، بھر بھر ٹھوٹھے پیویں
 گذرے ویلے والیاں واجاں سن سن کے توں جیویں
 بدر حنین دے خواجہ دی گل ساڈے ولے آئی
 غیر حقیقت ساری ساڈیاں اکھٹاں وچ سائی
 ساڈے لہو توں جیکر شاخ براہیمی^۴ تر ہووے
 وچ بزار محبت والے آچسی تھان کھلووے
 میں شہید دی سُچسی مٹی پھلان نال سجاواں
 اوہدے لہو توں ملت والا آچا ہووے ناواں
 آجا پھل کھلاریے تھان تھان، مے ٹھوٹھے وچ پائیے
 چہت آسان دی پاڑ کے اوہنوں وکھری طراں بنائیے

شمع اور شاعر

آجڑی پرہیا وچ شمع نور میں ایہہ کل سنایا
تیریاں زلفاں پروانے دے موہڈے ڈیرا لایا
میں صحرائی پھلاں وانگوں وسّان وچ زمانے
ناں میرے لیکھاں وچ محفل ، نانا قسمت کاشانے
کئی چراں میں تیرے وانگوں اپنا آپ گویا
میری لاٹ دے آل دوالے نئی پروانہ آیا
نمّوں جھانی جنہ نمانی جلوے پئی وکھاوے
میرا دکھ کسے بندے دی عقل اندر نانا آوے
ایس مرے توں بھانڈ وچّوں کیتھے جگ وسانا
سوز کلیمی^۴ جیکر کیڑی تائیں پوے سکھانا

شمع :

مینوں جھڑا موت سنیہا ساہواں اندر آوے
اوپناں دی لہراں چوں تیرا ہونٹ آواز سناوے

میری فطرت اندر سڑنا ، ایسے لئی میں سڑدی
 چمک تیری پروانے آتے پیار محبت جڑدی
 ہنجواں دا ہڑھ میرے دل وچ ، ایس لئی میں روواں
 توں تریل کھلاریں باگے ، تاں مُڑ اچّیاں ہوواں
 میری صبح دی رت میری راتاں چون پھل کھلارے
 آون والی 'بھلک' نون تیرا 'اج' ناں جھاتی مارے
 اندر لا کجہ سوز نہہ کوئی ، ایویں چانف تیرا
 جنگل والے پھلاں وانگر لائی بیٹھا ایں ڈیرا
 سوچ اجے اپنے جی اندر ساقی ناں دھریا
 ٹھوٹھے وچ شراب نہہ بھورا ، ہر بندہ ترہایا
 میات دا آئین انوکھا ، تیرا کتم نرالا
 تیرے کوہج پنے توں شیشہ رہیا نہہ ویکھن والا
 تیری بغل دے اندر کعبہ ، آسناں این بت خانے
 بے پرواہ تے پاگل ہو کے لاویں زور دھنگانے
 قیس تری محفل وچ ہووے ایہہ مسئلہ ای اوکھا
 محل دے وچ لیالی ہے نہیں جنگل کیسراں سوکھا
 چمکن والا موتی انجے لہر دی کُچھڑ پلپلیا
 آجے ترا دریا نئیں ہڑھ دے سچّے اندر ڈھلیا
 آجڑ تیرا چمن گیا ای ، ہن کیوں ماریں چیکان
 نغمے دا ہن ویلا کوئی ناں ، سُردے لئی آڈیکان

ویکھن دا سی شوق جنہاں نوں ہُن اوہ ایتھے ناپیں
 عام دیدار دے وعدے والیاں کیتھئے مَلیاں راہیں
 محفل وچّوں آٹھ گئے نیب اگاں پیوں والے
 کیہہ اے ، ساقی جے پیغام لیاوے جیوں والے
 ہاڑا ای ! جد سارا گلشن آجڑ پچڑ ہويا
 پھلان تائب ہُن بہاراں دا کیہہ دیں گا ڈھویا
 ترفن والے دی سی حالت راتیر ویکھن والی
 فجرے آیا کوئی بنیرے کیہہ کیتی اوس کاہلی
 بچھ گئی لاٹ اوہ جس دے آتوں سر پروانے وارن
 ہُن کوئی پاگل سوز تھامی لے آیا کیس کارن
 پھٹلاں بے پروائی مَلی ، کجھ ہووے ناں ہووے
 ستا پیا ای قافلہ ، گھنٹی ہسے پئی ، یاں رووے
 محفل والی شمع جیکر سڑنوں خالی ہوئی
 تیرے پروانے دے تائب رہی خبر ناں کوئی
 پیار دی ڈوری دے اندر سی سبھ نوں تون پرونا
 تسبیح والا دانہ مُڑ کے نئیں سی وکھرا ہونا
 تیرے پلے شوق نہ کوئی ، فکراں سوچاں گئیاں
 رونقناں تیری محفل اندر فیر نہ کوئی رہیاں
 ناں اوہ ساڑ جگر دا باقی ، ناں اوہ دسَن لاناں
 پروانے کیوں اپڑن دے لئی کچھن لمیاں واٹاں

یہاویں توں این ساقی ، فیر وی کون لوے پیمانہ
 ناب اوہ ہن شرابی رہ گئے ، ناب باقی میخانہ
 اج اک ٹٹی جہی صراحی اوسے تائب رووے
 جس ساقی دے ٹھوٹھے اندر گردش آن کھلوے
 اج اوہ جنگل چپاں وٹی ہو گئے نمون جھانے
 جتھے لیالی رہندی سی تے لیالی دے دیوانے
 قافلے والے مال متاع نوں لٹ لیا ناکامی
 پاڑا ! دل دے وچوں مک گیا احساس تمامی
 جنہاں دی رونق دے پاروں پئے ویرانے وستن
 بربر آتے آجاڑ دا نقشہ شہر آنہاں دے دستن
 جس نماز دی شوکت ، وحدت دے لئی قائم کیتی
 پنڈچ اوہنوں مار مکایا باہمن دی بد نیتی
 پابندی دے پاروں کبھے ایتھے عیش دوامی
 روون لئی سمیان بنی اے قہر ازار تمامی
 جہڑے جلوے والی سدھر آپے چانن ڈھووے
 بے امید نظر اوہ روشن نور دے ولوں ہووے
 کئی بلبلاں گلشن اندر پھردیاں مار آڈاری
 آج آنہاں دے آئے پے گئی پنڈھ نشیمن بھاری
 اساناں دے اندر اوہدی تڑپ سہانی جاپے
 اوہدا لانبو بوہل دی ہکل دے وچ مستآ آپے

کاہدے لئی لہو بھریاں اکھٹاں بہار چمن دا چکتن
 آتھہر کیرن والیاں نظراں پھٹلاں لاگے ڈھکن
 شام غماں دی خیراں دیوے عید فجر نوں ہونی
 رات پنیری دے تانگے وچ آس دی گھوڑی جونی
 لے ہن راضی ہو جا آٹک حجازی پیون والے
 بعد چراں دے تیریاں رنداں اپنے ہوش سنبھالے
 خیراں والی لے سی آنکھ دے بدلے ہتھیں آئی
 تیری آہٹی پین پیان دے رولیوں بھری بھرائی
 بند دے سوہنے لوکاں دا اے جادو ٹٹن والا
 فیر سلیمئی دی اکھیوں پیغام اے پھٹن والا
 ساقی اوہ شراب لیاویں جہڑی گھر وساوے
 دل دی رونق مغرب والی مے وچ نظر نہ آوے
 ہن نہیں ویلا چپٹاں والا، گاویں گیت آچیرا
 آیا پھڑ صراحی سورج، ہویا ویکھ سویرا
 ہوراں دے غم اندر سڑ کے ہوراں تیک جلاویں
 سوہنی گل میں دستاں تینوں ایس تے عمل کماویں
 شاعری تائیں کہندے پیغمبری دا حصہ آچا
 قوم دی پرہیا اندر دیویں میرا سنیہا سچا
 ویکھن دے وعدے توں دے سچناں اکھ نوں جگراتے
 کر دیوں جو دل نوں زندہ ٹھنڈے جہے مواتے

ہمتِ آدمِ کڈھ کے لے گئی تیری تن آسانی
 جنگلِ وچ سمندر سیب توں ، وچ بغیچے پانی
 قائم اپنے اصلے تے سیب ، تدے سلوک سی ڈاہڈا
 'خشبو وانگوں چھڈیا پھتل نوں ہویوں 'دور 'دراڈا
 عشقِ حیاتی قطرے تائیں جین دا ول سکھاوے
 کدھرے موتی ، کدھرے شبنم دا ہنجو بن جاوے
 لبتھ کیتوں جے لبھدا ای 'مڑ اوہو آنکھ خزانہ
 کاہدا جیوں جیکر ہویا دل تیرا بیگانہ
 محفل اندر 'سج سی قائم ایکا بن کے تیری
 ایسے 'گاور ہوئی 'دنیا نیڑے 'تدہ ودھیری
 کتھ پنے دے وچتے سب کجھ، کیہ، اے وچ اکلاپے
 موجاں نے دریاواں اندر کیتے نئیں سیاپے
 دل دے 'پڑدے وچ محبتِ حالی رکھ لکو کے
 'منیا،' وانگوں 'میں، نہ دستیں کدھرے سچنا! رو کے
 'موسیٰ' وانگر 'طور دے وعدے وچ ضمیر لیاویں
 ایہہ نشیمن ایس چنگاری اندر 'پھوکی جاویں
 دیوے نوں انجام اے اپنا آپے نظریں آندا
 'صبح آسارن دے لئی اپنا آپ 'سواہ کر جاندا

آنکھ جے ہووے ساقی دا احسان نہ ہرگز تکیں
 وچ سمندر بلبلے وانگر ٹھوٹھا مُوہدا رکھتیں
 اج پُرانے جنگل اندر دیس دا نئیں لشکارا
 نویں جنوں لئی ویرانہ پیدا کر لے یارا
 کیہہ ہویا جے لیکھاں تینوں مٹی وچ رلایا
 دانے وانگوں آپے سجنار اچّا کر لے سایا
 ایس پرانی شاخ تے اپنا آہلنا فیر بناویں
 مستی اندر ڈبے نغمے باگاب دے وچ گویں
 وچ بغیچے بلبل وانگر ہو جا پھل دا چیلہ
 پیڑاں ، درداں ، ہاواں باہجوں سنجا لگدا اے میلہ
 چمن دے اندر شبنم وانگر اڈ نہ کدھرے جاویں
 بلھتیاں کھول کے دُنیا تائیں سوہنے گیت سناویں
 اپنے اصلے دا توں جانو بن کسانا! یارا
 آپے پیلی ، آپے دانہ ، پانی ، بوہل ایں سارا
 واٹاں آتے لبھدا پھرنا ایں کس بندے دی شاہی
 آپے منزل ، آپے رستہ ، آپے پیں توں راہی
 کنیوں کیوں طوفاناں کولوں ، کس گلے نادانا!
 توئیوں بیڑی ، توئیوں پتن ، توئیوں ونجھ مہانا

گلوں پاڑ کے ویکھ کدے تون، بَلّے تیرے شاوا
 آپے لیلی ایب، تون آپے مجنوں، آپ کچاوا
 ساقی دا إحسان چڑھا کے کجھ نان رکھیا باقی
 محفل، مینا، تے تون آپے ہیں، تون آپے ساقی
 بھانبر وانگر پھوک دے سارے "غیر اللہ" دے تیلے
 تیرے سچ دے اگے کجھ نئیں کُوڑے پچ وسیلے
 تون ویلے دا شیشہ سجننا! تیری گل امیری
 توئیوں وچ زمانے رب دا سنیہا اک آخیری
 واقف ہو جا اپنی اصل حقیقت کولوں بھائی
 قطرہ این، پر وانگ سمندر ہے تیری ڈھنگیائی
 اوسے بھیت دے اندر سینہ بھریا ہویا تیرا
 لکھا وی، تے ظاہرا وی، اوہ جہڑا راز آچیرا
 بن تلواروں چاہویں ستے شاہیاں جت لیاویں
 اوہ ہے جوہر تیرے اندر، جے کر جھاتی پاویں
 آج توڑی فاران دی خاموشی پئی دے گواہی
 چیتا ای اوہ وعدہ تینوں جہڑا کیتا ساہی
 اک دو پھلار آتے واہ قناعت کیتی ایسی
 چمن دے اندر دامن دی تنگی دا دارو ہسی

بولن دے اوہلے وچ سارا ظاہر دل دا حالا
 چولے اندر لکیا ہویا ننگا وی اے چالا
 میریاں بولاں دے بھانڈے نے سینوں پھوک مکایا
 ایسے نوں میں اپنے جیون دا سمیان بنایا
 گلاب والے لانبو ویکھیں سینے اندر میرے
 جس لیکھاں دے جلوے میرے شیشے ول آلیں
 وڈے ویلے نور ایہہ انبر شیشے ورگا ہونا
 نس جانا ایہہ دور ہنیرا رات نکڑی رونا
 وا بہاراں والی توگنی ، ہوسی فجر دا آنا
 ستی خشبو نے بن جانا کایاں دے لئی گانا
 دردی دردمنداں گل لگ کے اپنی آگ بجاوون
 واواں پھلاں دی پرہیا وچ پیٹاں جھمڑ پاون
 سوز تے ساز کرن گے پیدا سوہے ہنچو میرے
 ہر اک دل نور درد ملے گا ، ہونے دور ہنیرے
 دریاواں دی لٹکاں والا آنت وی تھک ٹٹ جانا
 ترفن والی لہر نوں سنگل فیر کسے نئی پسانا
 سجدے کرن دا ڈھنگ دلاں نوں آپے مڑ آجا سی
 ہر متھتے نوں ہو جاوے گی حرم دی خاک شناسی
 کرسن وین شکاری تاں مڑ پنچھی گیت سناوون
 پت جھڑ دی رت اندر آپے پھل وی رنگے جاوون

جو کجھ ویکھن اکھٹاں ، اوہنے جہ تے نئیوں آنا
 میں حیران آن دُنیا خورے کیہہ توں کیہہ ہو جانا
 سِجرا سورج چڑھنا ، تاریکی نے نک سک چانا
 ایس چمے دے وچ توحیدی نغمہ گایا جانا

